

ἐρ. 6

Μάρτιος - Ἀπρίλ. 1920

Ο ΙΣΚΙΟΣ.

Στὴν ἀνωφέλευτη νεκροθυμιά της ὀλόμογη.

Γύρω ὀργισμένο τὸ θερμολάμπισμα τῆς ἀναμένης ὥρας, ἀπ' τὸν ἀ-
γέγνωμο οὐρανὸ ὡς τὰ βουβὰ τὰ παραθύρ.α,

Ὅπου βάρυντα βυθιούντανε τὰ χαμογέλια τοῦ ἀπομεσήμερου.

Ἄσπρησ οἱ φωνὲσ σιγαλοῦσαν στὸ διάπλοτο κενό, μὲ τὸ ξάνοιγμα τῆς
ἀναπαμένης ἀναγάλλιασ,

Καὶ σέφταν τὴν ξένη ἀνετριχίλα τους μέσα στὴν ξέγνοιαστη καλοκαιριά...

Στὴν ἀνωφέλευτη νεκροθυμιά της ἡ σκιά ὀλόμογη,

Καρτεροῦσε τὸ σκόλη καὶ τ' ἀπομέριαζε. Μακρονὰ θεωροῦνταν τὰ πε-
ράσματα, ποὺ φεῦγαν μισογαλινὴ γράφοντας τὴν ἀργότη,

Καὶ φεῦγαν στὴν ἄγνοια τῆς μέρας.

Ἄσπρη καὶ ἄσπρη ἡ ἀργότη μέσα στ' ἀνυπέρβατο τὸ φῶσ, καὶ ἀπάνω ἀπ'
τοὺς ἀξυπνητοὺς τοὺς δρόμουσ, ὅπου οἱ ξέσκεποι κάματοι περάσαν

Καὶ φύγαν μὲ τ' ἀνάγυρμα τῆς πρόκλησης τους.

Ἄσπρη καὶ ἄσπρη ἡ ἀργότη γύρω στὴ φτωχὴ τὴν ἄγνοια τῆς σκιάσ,

Ποὺ ἐλπίζει μέσ' τὸν ἥλιοστάλαγο κατατρεγμὸ τῆς λαῦρας.

Ἄπλόχρυσος ὁ βαρεμὸσ τριγυρνοῦσε... καὶ στὴν ἀφροντισιά τοῦ ἀπο-
μεσήμερου κανεὶσ τὸ δρόμο του δὲν ἤξερε,

Κοὶ περνοῦσαν κουφά, πάνω ἀπ' τὶς σκόρπιεσ μάλτεσ, ποὺ ριζῶναν
τὴν ἀκλειστη τὴ μοναξιά τους.

Ἡ σκιά ἄχαρη καὶ ἀπραγη ἔστεκε στὴν ἀφύσπητη σιγαλεριά,

Ὅπου κάποιο γερμένο μάγεμα ἐνειροσάλευε,

Καὶ στὴ μονόπνοση τὴ θέρη.

Στὴν ἀνοιχτωσύνη τῆς ἀφωνίασ ἀνάσαινε ἡ ἀδράνεια τῆς γυμνωμέ-
νης ζήσης, κ' ἡ λαγαρὴ ἀπαντοχὴ πλάνιζε τὴν ὄριμη λαχτάρα.

Στὴν ἀμίλητη μεγαλωσύνη τῆς μέρας

Ἡ σκιά καλοῦσε γύρω της τὸ συλλογισμένο σκόλη, κ' ἦταν παντοῦ ἡ
κατήφεια μιᾶσ ἀνάπαψησ,

Παντοῦ τὸ ἀλέλπισμα κάποιασ παληᾶσ ἀναθύμησισ...

Καὶ ξαναζοῦσε τὸ μονάχο τ' ὄνειρο ποὺ ἀπόθανε στὸν προσπέρα
λήθαργο...

Ἡ γύμνια τῆς ζωῆς ἀνάσαινε στήν ἀνοιχτωσύνῃ τῆς ἀφωνίας,
 Κ' ἢ λαγαρή ἀδράνεια πλάνιζε κάποιαν ὄριμη λαχτάρα.
 Γύρω σ' ἀνάλαφρα δροσοφόρια τῆς σκιάς...

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΔΙΒΑΝΙΟΥ

VII

Κάποιος στοχασμός δὲ θὰ ξαναζήση.

Ὁ φόβος πληθαίνει μέσ' τ' ἀρίφνητα γνωρίσματα τῆς στοιχειωμένης θέλησης—

Ὁ φόβος πληθαίνει κι ἀλλοίμονο στὸν ἄντρα πὸν πείθεται στήν κρίση τοῦ φόβου—ἀλλοίμονο σ' ἐκείνον πὸν πείθεται γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς ἀποσωσμένης θέλησης.

Σώθηκε ἡ ἐξουσία τοῦ ἀνέμου, ὅπως ἐσώθηκε ἀπλωμένο καὶ τὸ φῶς—

Καὶ τώρα μιὰ παρηγοριά μᾶς σέρνει,

Κ' ἓνας φόβος,

Στ' ἀξήγητο γαλήνεμα κάποιας στοργῆς, πὸν ξυπνᾷ ὅπως τ' ἀπίθανα στρατίσματα στὸ μούχρωμα τοῦ χρόνου.

Τώρα μιὰ στοργὴ μᾶς σέρνει.

Κάποιος στοχασμός δὲ θὰ ξαναζήση!

Ἡ τελειότητα τῆς ἀδυναμίας φεύγει πρὸς τὸν ἀνείκαστο θόλο τῆς καινούργιας ἀνάγκης.

Κάποια τελειότητα δὲ θὰ ξαναγυρίση!

Βαρειά εἶναι τὰ χαμόγελα στὸ ἀλαλητὸ αὐτῆς τῆς ὥρας,

Ποῦ δὲ νοιάζεται παρὰ τὸ χαμὸ τῶν ὄσων ἐζῆσαν στήν ἐπιθυμία.

Ἡ χλωμότη βασιλεψε γερασμένη, ὅπως σὲ κάποια μάτια,

Ὅπου πάντα ἡ χλωμότη βυθαίει... ὅπως σὲ κάποια βλέμματα, πὸν μαντεύουν τὸ γύμνωμα τῆς ἡδονῆς!

... Ὡς τὴν αὐγὴ κάποιος στοχασμός δὲ θὰ σώζεται.

VIII

Στὴ μοναξιά μου πιστεύω τὰ ὄνειρα τῶν ὄσων ἐπεράσαν μὲ τὴ γονιμότητα τῆς εὐνοδιάς, τῶν ὄσων θάβρουν μὲ τοὺς παρήγορους τοὺς ἴσκιους.

... Οἱ δρόμοι πὸν φεῦγαν,
 Κ' οἱ δρόμοι πὸν φέρναν πρὸς τοὺς θρούλλους κάθε πολιτείας,
 Πρὸς τὶς ἐσπέρες τῶν μεγάλων καιρῶν,
 Ὅπου κάθε φύσημα εἶναι καὶ κάποια ἀποκάλυψη γιὰ τὰ δαιμόνια τῶν μυστήριων.

Οἱ δρόμοι πὸν πάντα φεῦγαν πρὸς τοὺς αἰῶνες τῶν ἀκροούρανων σηκῶναν τὶς σταματισμένες ὥρες τους,

Καὶ παλεῦαν μὲ τ' ἄβαρο χύμισμα τῆς ὀρμῆς,

Καὶ παλεῦαν μὲ τὶς ἐλευθερίες τῶν θανάτων.

Καὶ τότες λόγιαζα, μὲ τὰ χαμηλὰ τὰ βράδια τῆς ὑπαρξῆς,

Λόγιαζα ὅλα, πὸν τώρα βλέπουν στερνὴ, καὶ πάντα πρώτη, τὴ γνώμη τῆς ἀμόνιαστῆς ἔρευνας,

Ποῦ θυμάται!

Στὴ μοναξιά μου βλέπω τὴν ἄπλερη γαλήνη μου, καὶ θυμοῦμαι τοὺς ξένους οἴστρους τῆς παληᾶς ἐλπίδας.

Τίποτε δὲ ζητῶ αὐτὴ τὴν ὥρα,

Γιατὶ καρτερῶ τὶς ἐρημιὲς τῶν λησμονημένων δρόμων, πὸν μείναν γνώριμοι μὲ τὴν ἀπέθαντη λύπη κάθε μέρας—

Καὶ θυμοῦμαι πὸν σηκῶναν, στὰ χαμηλὰ τὰ βράδια, καὶ πλανεῦαν τὶς σταματισμένες ὥρες τοῦ κορνιαχτοῦ,

Καὶ παλεῦαν μὲ τὴν ἐλευθερία τῶν θανάτων!

Θυμοῦμαι τοὺς γνώριμους δρόμους τώρα στὴ μοναξιά,

Καὶ ζῶ ὅλες μου τὶς μέρες, κι ὅλες μου τὶς χαρὲς,

Καὶ ξεχνιέμαι στὴν ἐλευθερία τῶν θανάτων!

IX

Τὰ λόγια... — ὅλα τ' ἀκούσαν πὸν περάσαν καὶ χαθήκαν σὰ στὸ χαίνωμα τῆς γνώσης.

Ὅλα τὰ γλαυκὰ τὰ λόγια πέρασαν μὲ τὴν ἀπλότη τῆς σιωπηλῆς χαρᾶς, πὸν θ' ἀρχόταν —

Ὅπως τὸ ξανάνοιωμα τοῦ μυστικοῦ στήν ἀρχὴ μιᾶς ἐλπίδας.

Κάποτες ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἐλπίδας θὰ μᾶς εὔρη μὲ τὴ μοναξιά καὶ μὲ τὸ βράδυ.

Ἔτσι διάβηκαν τὰ γλαυκὰ τὰ λόγια παίρνοντας τὸ παράδομά τους, μαζὶ μὲ τὴ χαρὰ τους, πὸν θὰ ξαναρχόταν ὀλόμονη — σὰ μιὰ ἐλαφρότη ἀπρόσμενη.

Πέρασαν τὰ λόγια μ' ἓνα ξάφνισμα χαμόγελου, καὶ σὲ μάκρυντα ροδανγῆς ἀλησμόνητης,

Πού τὸ βραχνὸ θῶρό της ἀπλώνει τὸ διαταγμὸ τῆς εὐτυχίας —
Στὰ καλοκαίρια !

Πέρασαν τὰ λόγια, ὅπως πέρασαν οἱ ροδανγές, πού δὲν ἐσβύστηκαν
Παρά ζοῦν στὴ γυροβολή κάθε ἀποσταμένου ἀνασισμού,
Καὶ στὴν ἀνάπαψη τῆς σκληρῆς ὄψης πού ἀγνοεῖ μὲ τὸ θέλημα τῆς
δέησης !

Ἔτσι πέρασαν τὰ γλαυκὰ τὰ λόγια,
Καὶ θὰ ξανάρθουν . . .

X

Ἀκόμα μιὰ μέρα ἀπόθανε μελιχρά,
Σὰ στὸ συλλόγισμα μιᾶς ὁμόνοιας καὶ μιᾶς θυσίας !

Μέσα στὸ θάνατό της ξαναπερνοῦν τόσες ἄλλες λησμονιές, καὶ τόσοι
χαμοί, καὶ τόσες μέρες . . .

Καὶ τὰ βράδνα περνοῦνε μὲ τις τόσες μέρες !

Κάτω ἀπ' τὸν ἴδιον οὐρανὸ μιὰ ἀδιαφορία κ' ἓνας ἦχος — καὶ πάλε
κατόπι ἓνα ξέχασμα,

Κάτω ἀπ' τὸν ἴδιον οὐρανό.

Σὲ κάθε μιὰ βραδυά, ἀκόμα μιὰ λατρεία, πού γυρνᾷ, ξαπλώνοντας
τῶν καιρῶν κάποιαν ἄλλη ἀνία,

Ἀτέλειωτη σὰν τὰ προωγιά !

Σὲ κάθε μιὰ βραδυά, καὶ μιὰ μέρα καὶ μιὰ λατρεία —

Καὶ κατόπι πιστεύουμε,

Καὶ κατόπι θέλουμε ξανά τὴ ζωὴ, ξανά τ' ὄραμάτισμα τῆς ἀλήθειας,
χωρὶς νὰ ζοῦμε ! Καὶ γύρω μας εἶναι μιὰ ἰδέα δύναμης, μαζὶ μὲ τοὺς
καιροὺς πού φέρνουν ξενυχτισμένο τὸ χαμὸ στὰ μαλακόφεγγα νειάτα.

Κ' εἶναι τὸ πλέριο ἀνάσασμά μας μέσα στὴ δύναμη αὐτῆς τῆς
μέρας, πού κ' ἀπόψε πέρασε κ' ἐσβύστη μελιχρά . . .

Κάτω ἀπ' τὸν ἴδιον οὐρανὸ μιὰ ἀδιαφορία,

Κ' ἓνας ἦχος — Καὶ πάλε κατόπι ἓνα ξέχασμα,

Κάτω ἀπ' τὸν ἴδιον οὐρανό.

Ἔξω, στὸν καταντημένο δρόμο, ὁ ἴδιος περαστικός θὰ περναίη . . .

Κι' ἀλλοίμονο σ' ἐμᾶς πού φεύγουμε στὴν ἀχρηστη τὴ νίκη !

ΕΣΠΕΡΙΝΑ.

I

Ἡ ἀγνότατη ὄργη στὴ συλλογὴ τὴν ἀπόμακρη ἔχει κερδίσει τὴ
στέρφα γαλήνη.

Ἡ ἀγνότατη ὄργη ἐλησμονήθη.

Κάποιο δρόσισμα σὰ μιὰ χαρὰ ἀστέρευτη τριγύρω ἀπλώνεται, κ'
ἓνα ἠσούχασμα μαζώνεται σὲ κάποιο ἀποκάρωμα.

Τὸ δειλινὸ ἀγάλια ἀγάλια σιώνεται μὲ μιὰν ἀναγάλλια σὰν πλανη-
μένη . . . ξένο ἀναφτέρισμα σέρνει καὶ πᾶει . . . καὶ βυθάει . . .

Μιὰ λύπη πού ποτὲς δὲ ξυπνάει, ὅλη τὴ νύχτα στὰ ὄνειρα θενὰ
γυρνάει.

Ἡ ἀγνότατη ὄργη ἐλησμονήθη.

Ἡ ἀπόμακρη συλλογὴ γαληνεύει κάθε λαχτάρα.

Θαμποζοῦν οἱ ξένες γνῶμες σὲς ἀνερμήνευτες ὁραθυμιές . . .

Στῆς μονοτονίας τὸ πλήμμυρο ἢ φρένα μου παλεύει. Μιᾶς ἁρμονίας
γαλαζία μυστικότη, σαλεύει παντοῦ, ὅπου ἄπλαστα ἀλαργεύει τ' ἀπομο-
νάχισμα ἑνὸς ἀντίλαλου.

Τ' ἀπομονάχισμα ἑνὸς ἀντίλαλου ἐσβύστη στὴν ἀπόφευγη ἡσυχία.
Ἡ χαρὰ κάποιου ἀντίλαλου θὰ τρεμίση στὸν κόπο. Τ' ἀπόσπερο ἀναμέ-
στωμα θ' ἀρθῆ, φέρνοντας τὸ στέναγμα τῆς σκλαβιάς.

Κάποια παντοτινὴ μοναξιά . . . κάποια αἰωνιότητα.

Μιὰ τραγικὴ ἱερότη ξυπνᾷ μέσα μας τὸ θᾶμα τῆς ψυχῆς !

II

Παντοτινὴ νοιώθω τὴ μοναξιά, μὲ τὰ λόγια πού δὲν ξεχωρίζονται
μέσα σὲ ξέπλεγτο χαῦνωμα.

Τὴ ρηχὴ προθυμίᾳ ξέρουν τὰ μάτια μου καὶ πᾶνε — δίχως καμμιά
νάρχη νὰ ζητᾶνε,

Καὶ φαντάζονται λευκόχλωμη τὴν ἐχθροτα μέσα στὴν παληὰ οὐρροῆ
τῆς ἀνάπαψης.

Πού πιστὴ μένει πάντα στὴ μνήμη.

Τὰ μάτια μου φαντάζονται τὴν ἐχθρητὰ δίχως νὰ λαχταροῦνε.

Ἡ σιγαλιὰ μιλάει στὸ καταφυγιασμένο πέρασμα — Ἡ σιγαλιὰ θὰ φτάσῃ ὡς τὴ μπόρεση τοῦ ὄνειρου μας.

Περίγυρα χύνεται τὸ μέθυσμα τῆς θαμπόχλιας ἐσπέρας — ὅπως αὐγὴ κάποιου μύρου! Περίγυρα χύνεται ἀλαλιασμένη ἢ ἀδειανὴ βεβαιότητα τῆς φύσης!

Κάποιων βυθισμένων νησιῶν ὄρες κινιένται γύρω μας, μὲ τ' ἀπόμονο ἀνάσασμα τοῦ ἀλαργινοῦ.

Κάποιες βυθισμένες ὄρες ζωντανέψαν, καὶ σέρνουν κυκλόβολη τὴν ἄχνα.

Τὸ χάδεμα ἄγνωρης ἀγάπης, τὸ χάδεμα τῆς μοιραίας ἀγάπης λατρεύεται στὴ βραδινὴν ἀρνησιὰ τῆς χαρᾶς.

ὦ! ἡ χαρὰ μου ἔχει τὴ θέληση ἐνὸς φανταγμοῦ ποὺ ἀπολυτρώνεται ἀπ' τὸ σπασμὸ τῆς ἀλήθειας...

Κάποιων βυθισμένων νησιῶν ὄρες ἦσαν γιὰ μᾶς...

Κρυφοβαδίζω καὶ σὲ κάθε βῆμα τρέμω μὴν ἀντικρύσω τὴν γαληνὴ φωνή,

Ποὺ μὲ καλοῦσε στὴν ἀπλότητα τῆς ἀπόλαψης.

Σκιαζομαι μονάχα τὴ γαληνὴ φωνή!

Μέσα στὸν ἄνεμο ἀποθυμᾷ ὁ ἀκέρσιος στοχασμός.

Στὴν ἀθώρητη πηγὴ ἀκούγω νὰ περνᾷ γοργὰ καὶ δευὰ τὸ ξεφόβισμα τῆς παντοινῆς μοναξιάς.

Κ' ἡ αἰώνια τρυφερότη ξενυχᾷ μέσα στὸ εἰρήνεμα τῆς Ἑσπέρας...

III

Κάποια βουβὰ φεγγοπλαγιάσματα ἀκόμα.

ὦ! ἄς μπορούσαμε νὰ διοῦμε τὴν ἀρχὴ μας σ' αὐτὸ τὸ φῶς.

Κρύφιο ἀεροτόλημα, χαμένο στὶς βραδινὲς ἀνασεμιές, θὰ σιέται ὡς τὴν αὐγὴ μὲ τὰ φύλλα...

Αἴριο τὴν αὐγὴ κανεὶς δὲ θὰ ξυπνήσῃ στὴ ζωὴ.

Αἴριο μιὰ ἄλλη αὐγὴ θὰ μᾶς ἔρτῃ — Μιὰ ζωὴ ἀκόμα... καὶ κανεὶς δὲ θὰ ξυπνήσῃ στὴν αὐγὴ!

Θὰ μάθουμε πὺς ξέρουν οἱ αὐγὲς νὰ σβέννεται, καὶ μιὰ ἀγάπη θὰ ξυπνᾷ καλόδεχτα...

Ἡ καρδιά μου νοεῖ κάθε γνώση! Στὴ φαντασία μου περνᾷ ἡ βαθύτερη ἀπάτη.

Ἡ ψυχὴ τῆς γῆς ἀνεβαίνει τοὺς βασιλεμένους δρόμους, πρὸς τὸ θολοκύκλισμα,

Κι ἀκολουθᾷ κάλοιο ἀπόφεγγο πεδίκλωμα!

Ἡ ψυχὴ τῆς γῆς ἀνεβαίνει...

Ἡάθε ψυχὴ θὰ εἶναι σ' ἄστρα, κ' ἡ σιγαλιὰ θὰ φτάνει ὡς τ' ἀπομόναχο εὐτύχισμα τοῦ ὄνειρου μας.

Τώρα κάτω ἀπ' τὸν ἀδιάλεχτον ἀγέρα, ἀπόθανε ἡ καλόμοιρή μας μέρα...

Καὶ πνέουν, πνέουν τριγύρω θλιβερὲς οἱ ὑγιῆς, ποὺ δὲν τις ἐμάθαμε, τριγύρω...

Στὴν πρόθυμην ἀφωνία ξεχωρίζουν τὰ παλιὰ θυροῦσματα, ἀνάμεσα ἀπ' τὴν εὐδαιμονία τοῦ ζέφυρου...

Γλυκὲς σκεπὲς τοῦ ὄνειρου, μαντεύονται στὴν ἡρεμία!

Ἡ φύση ὅλη μαζωμένη ὀλόγυρά μου!

Κάποιο δικό μας ὄνειρομα θὰ ἤξερε ν' ἀποθαίνη τώρα.

Ὁ Θεὸς ἔχει ξανάρτη στὸ πνεῦμά μας.

Καὶ ξέρω μέσα μου μιὰν ὀλόχαρην ὑπομονή,

Καὶ μαζί της μιὰν ἀπόλαψη, καὶ ξέρω πὺς αἴριο κανεὶς δὲ θὰ ξυπνήσῃ στὴ ζωὴ!

Ἡ ψυχὴ τῆς γῆς φεύγει πρὸς τις ὀρφανὲς ἀνοιξὲς τ' οὐρανοῦ...

ΘΡ. Α. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΙΑΣ ΙΔΕΑΣ

— Στοχασμοὶ —

Αὐτὸ τὸ στερνὸ καλοκαίρι τὴ βρῆκε πρὸς ἀδύνατη καὶ πρὸς ἀρωστητὴν παρά ποτές. Κι ὅσο ἦταν ἔτσι ἀρωστημένη, τόσο τὰ χρώματά της δείχναν συχνὰ μιὰ λαχτάρα ὑγείας καὶ τόσο τὰ μάτια της κρατούσαν περισσότερο τὴ ζωηράδα καὶ τὴν ἐπιθυμία τῆς πλείρας ζωῆς. Ἀγκαλιὰ κ' ἐνοιῶθε ὅλη τὴ σοβαρότητα τῆς ἀρώστειας της καὶ εἶξερε πὺς ὀλοένα ἀγιάτρευτα χειροτέρευε, συχνὰ ὡς τόσο ἔβρισκε δύναμη νὰ περπατᾷ γερρὰ καὶ κατόρθωνε πάντα νὰ ρίχνει ματιὰς ἡσυχῆς. Μὰ ὕστερα ἀπὸ λίγο ὑπερβολικὸ περπάτημα, θάπεφτε ἀνάψυξη σὲ κανένα κάθισμα, γυρεύοντα; πάλι ἔτσι μὲ τὴν κούρασή της, νὰ βρεῖ καινούριες ἀπόλαψεις. Τὰ μεσημέρια αὐτοῦ τοῦ στερνὸ καλοκαιριοῦ, πῆγαινε ταχτικά καθεμέρα καὶ κάθονταν σὲ μιὰ συνηθισμένη θέση τοῦ κήπου, πρὸς τὴ μεριὰ τῶν πεδιάδων. Βαρεϊανάσαστη

έμενε εκεί, με την άναπνοή δύσκολη, σε μιάν απόλαψη όλης της καλοκαιριατικής ώρας, μυρίζοντας κάποια άργοπορεμένα τριαντάφυλλα που βαθειά μοσχοραΐναν. Όρθιά άνοιγε τα μάτια της· ξάνοιγε μπροστά της τη μεγάλη πεδιάδα και τον ούρανό που πνιγόνταν μέσα σε θερμοούς άτμούς και ούδέ δροσίζονταν από κανένα άγέρι. Ό ούρανος μπροστά της βαρής, πνιχτά άνετάραγος, την κρατούσε σένα έντονο άτένισμα προς τάκροούρανα· έτσι στεκάμενη, έκστατική μπρος σενα τέτοιο πρωτοφάνερωτο σε κείνηνα παρουσίασμα της έντασης της ζωής, έμενε εκεί ως το βράδυ, ως όρου τα χρώματα να γένουν βαθειά μουντά και να θολώσουν, χωρίς όμως ούτε τότε να παύει όλη ή άγωνία του μεσημεριού.

Μονέχα εκείνην την ώρα γύρναγε στο σπίτι, πηγαίνοντας και ευθείαν στο σαλόνι όπου θα την περίμενε ο πατέρας με τον αδερφό της. Έκει, ύστερα από λίγες όμιλίες άναμταξύν τους, θα περνούσανε στην τραπέζα για να δειπνήσουν, ύστερα τραβιόντανε στις κάμαρές τους ή τύχαινε φορές να μείνουν στη βιβλιοθήκη πουτανε πλάι στο γραφείο του πατέρα. Η κόρη όταν έμενε κεί, άνοιγε πάντα το ίδιο βιβλίο, το πιο ξεκουραστικά τυπωμένο και έπεφτε σε μιá πολυθρόνα, διαβάζοντας λίγες ώρες ως που να τραβηχθεί στην κάμαρά της. Περισσότερο της άρεζε να μένει στη βιβλιοθήκη, όταν είξερε πως ο πατέρας της εργαζότανε στο πλავινό γραφείο μπρος τα χαρτιά του παιδεύοντας τη σκέψη του και κείνη, με ένα βιβλίο στο χέρι, άνοι, άσκοπη, αδύνατα λογιαζοντας ιδέες που περνούσαν από το νού της και σμίγοντας σ' αυτές την ιδέα του πατέρα της, σα σε όνειρο. Τις στιγμές που λόγιαζε στη βιβλιοθήκη, στο νού της τριγύριζαν, από μιάν άγνωρή της βαθειά ύποβολή, όλες οι ιδέες των περασμένων και έγωιστικά παραδωνότανε σ' αυτές, ζητώντας να τη σέρνουν λησμονημένη. Γαλήνευε κάθε φορά που ο νούς της γυρνούσε έτσι άταχτα παντού, και της έφερνε τόσες σμιχτές αναθύμησες και ζωές που υπάρξανε για κείνηνα μοναχά και που μόνον εκείνη γνώριζε να αιστανθεί. Τα όνειροπολήματά της, δεν έμοιαζαν την όνειροπόληση του ίδιου της πατέρα που στοχαστικά και θλιβερά τα θεωρούσε όλα· είχανε κάτι τόσο έγωιστικό που χανότανε όλα στη μνήμη της για να βασιλέψει άόριστα ή ίδια της ιδέα—κυριαρχημένη επως και κείνη πάντα από ένα ανώτερο τίποτα.

Ύστερα από τις ώρες που περνούσε κάποτε στο σαλόνι, έφευγε στην κάμαρά της και μοναχά άργά το πρωί έβγαϊνε για νάρχιση πάλι την ίδια ζωή μέσα στο σπίτι που εκείνη την εποχή βασιλευε μιá μονότονη σκέψη γαληνεμένη.

Μ' όλες τις δύσκολες στιγμές που περνούσαν, αυτό το στεγνό καλοκαίρι, το σπίτι τους έδιδε την έντύπωση μιáς γαλήνης που δεν είτανε νευριασμένη, παρά ήσυχασμένη απόλυτα, σ' ένα ξεκολουθητικό έντονο ένατένισμα. Έδινε την έντύπωση πως όλα εκείνην τη στιγμή ξαφνικά σιωπαΐναν, όλοένα μαγεμένα όντας.

Ζούσανε εδώ μονάχοι, ο πατέρας, ή κόρη και ο γιός τραβηγμένοι κ' οι τρεις από τη ζωή, ζώντας σε μιá στοχαστική ήσυχία, μελετώντας, βλέποντας, μακρονά από το κάθε τί, σιμά στην πιο καθάρια τους ύπαρξη για να ξανοίζονε καλύτερα κάτι που θεωρούσανε μα που δεν είχε όμως τη δύναμη να τους ταράξει. Μονότονη σκέψη, σ' ένα ξεκολουθητικό έντονο ένατένισμα, που ξεκούραζε κιόλας πάντα τις ματιές τους. Είχανε μείνει όλομόναχοι, από την περασμένη εποχή του θανάτου της μητέρας· είτανε πολλής καιρός που πέθανε εκείνη και τα παιδιά της δε θυμόντανε σκεδόν τίποτα δικό της· κανείς κιόλας δε θα βρισκότανε να τους πει γι' αυτή δυό λόγια, και στον πατέρα ή θυμήσή της χανότανε σιγά-σιγά. Μονάχα, έπαιρνε ή φυσιογνωμία της κάποια μορφή τη ώρα που τύχαινε, όνειροπολώντας, να τη μαντέψει κανείς. Ό πατέρας, το θλιβερό αυτό πρόσωπο της ιστορίας, δεν έριχνε πίσω τα βλέματα για να ξαναθυμηθί τη γυναίκα του αν και μετ' στιγμή της ζωής του, είχε πάρει και κείνη κάποια σημασία· προ παντός, αυτές τις τελευταίες εποχές, την λησμόνησε όλότελα, όντας άπασχολημένος κάπως περισσότερο με όρισμένες ιδέες. Δεν του μένανε πια στο νού, παρά όρισμένα σημεία που είχαν σέση μόνο με την καθάρια διανοητική ζωή του.

Ό πατέρας. Είτανε σιά πενήντα του χρόνια, άρχίζοντας πια να γερνώ. Αδύνατος, άψηλός, έχοντας ακόμα κάτι κουρασμένα νέο στο πρόσωπό του, με το θώρι βαθί, όταν μιλούσε, δεν είτανε ελεύθερα, παρά νόμιζες πως είταν από κάποια βαθειά ύποβολή κυριαρχημένα τα λόγια του. Σοφός, έζησε πάντα στοχαζόμενος στον κύκλο μιáς μεταφυσικής σοφίας, που σε κείνον, έφτανε στο κορύφωμά της. Νέος όντας, ταράξαν τη διάνοιά του όλες οι ιδέες της εποχής, και τέλος σκλαβώθηκε σ' αυτές με πίστη μεγάλη και γνωρίζοντας βαθειά όλες τις έννοιές τους. Άνήσυχος ακόμα, πριν να παρουσιαστή μπροστά του ή θρησκεία που είτανε να πιστέψει άργότερα γυρεύοντας και άμφιβάλοντας, άρρωστημένος από την άγία, τότε παραδεχόμενος και τότε άρνούμενος τις ιδέες που του φανερώνουνταν και στοχάζονταν οι άλλοι, τέλος, σαν κάτι όραιό να ξανοίχτηκε μπροστά του ξαφνικά, στοχαστικά μακρηθιώθηκε ένα λαμπρό σύνολο σέψης, που του φάνηκε σοφό, που δεν τον άναγελούσε, που ύπαρχε αιώνια και που θα ύπαρχε για πάντα. Έχοντας άρνηθεί το έδω, βεβαίονε και πίστευε το πιο πέρα, ιδέα άσύγκριτα σοφότερη από την πρώτη. Δίχως να δειλιάσει από το τρομαχτικό μεγαλείο αυτής της ιδέας που έμοιαζε νάρνειται, και που δημιουργούσε κάτι πιο μακριά μας και άσύλληπτο που ζούσε όμως, σταμάτησε σ' αυτήν, ζειαστικός, κυττάζοντάς την με φιλοσοφική ματιά. Για μιá στιγμή της εποχής εκείνης είχε φανταστεί και τον ήρωα εκείνο τον ανώτερο, που γυρνώντας προς τα πλήθη, άφοβα θα κήρυχνε και θα δίδαχνε την κατάρταση του τίποτα, συγκεντρώνοντας στη ζωή του, ότι προηγούμενο ύπήρξε και καταστρέφοντάς το σε ένα άποθέωμα ένδοξο, πιο

μεγάλος από κείνον που δειλός θάρνιόταν να χαθεί και που θα γυρνούσε όλο χαρά επιπόλαιη προς την φανερό και πραγματική ζωή. Φιλοσοφικά ζέτασε όλο τον κύκλο αυτής της ιδέας, και ύστερα από τους στοχασμούς του, τα μάτια του σγαζανε και γενόνταν υαρότερα βλέποντας κάτι πλέριο επί τέλος στις μορφές που ήβρε. Μελετώντας κι άλλο, νόμισε πως μπορούσε κάποτε να ξεδιαλύνει σε κάποιους άλλους παλιότερους, έννοιες που λογιάζανε χωρίς και οι ίδιοι να το γνωρίζουν, έννοιες που προφήτευαν πως το πνεύμα τραβούσε το δρόμο που είχε φτιάσει ο ίδιος, όποτε θα γενότανε το κάτι που αναμένονταν πάντα. Μά στοχαζούνταν, μ' ένα ένθουσιασμό, που του μπόδιζε νάντικρύσει πιο καθάρια κάποια φανερώματα, όσο κ' ή ματιά του νάταν σίγουρη.

Κλείστηκε έγωιστικά μέσα στη σκέψη του, και θέλησε να την κρατήσει για κείνον μονάχα, μένοντας γαληνεμένος πιά μπρός στα βαθειά βραδυάσματα και τα στενάχωρα άκροούρανα που πριν απελπιστικά του κυκλώναν την ψυχή.

Κ' ή ιδέα του έφτασε στην άκμή της και ξαφνικά του φάνηκε πως άσκημα πνιγότανε μέσα και, πως ή ιδέα του εΐτανε κοντόπνοο και μονάχα θλιβερό. Κ' ύστερα από μερικά φανερώματα του γιού, που δείχναν κάτι πολύ άλλο από τη σκέψη του, κ' ύστερα από την τόση κούραση, που τουδωσε ή άνεργη του ιδέα, άρχιζε σιγά σιγά να θολώνει ή πίστη του, δίχως και κείνος να το βλέπει καθαρά, δίχως να υπάρχει και κανένας έξωτερικός λόγος ακόμα που μπορούσε απότομα να τον επιδράσει. Κλονίστηκε τότες, μα φαινομενικά ή φυσιογνωμία του κρατούσε όλη τη πρωτινή γαληνή έκφρασή της.

Με τον καιρό, ή ιδέα του έχασε πιά τη δύναμή της· περάσανε καιροί και μονάχα στις άποσπερινές ώρες των όνειροπολημάτων, αναθυμιότανε όλους τους στοχασμούς του πιο ζωηρά· κι ως τόσο, μ' όλο που είχε μείνει με κάποια πνιγερό ή άδειωσύνη μόνο μπροστά του, εξακολουθούσε κάποτε ή μελέτη γύρω στην ίδια σοφία και οι σημειώσεις του εΐχανε την ίδια μορφή της χαμένης ιδέας.

Έτσι ζούσε πιά ο πατέρας, με τα λείψανα της σοφίας εκείνης που θα θανατώνονταν λυπητερά, αυτές τις μέρες του στερνου καλοκαιριου, ζούσε μες σε μια μονότονη σκέψη, ακόμα ανασαίνοντας ελεύθερα θωρώντας έξεμακρα τάρριστα άκροούρανα. Πιο γλυκά από το γιό, κυτιούσε την κόρη, στην όποια έβρισκε πως πιοτερο τον έμοιαζε και εΐτανε πιο δική του.

Η κόρη, έμνε πάντα μόνη, γυρνώντας όλοένα, με τη σκέψη λυγερό μαζί και βαρειά, περιμένοντας το θάνατο, χωρίς ή ιδέα του να την κυριαρχήσει άπραγη, μ' όλα τα αίστήματα, μ' όλους τους λογισμούς που σμιγμένοι περναγαν από το νου της. Στις ώρες που της άρεζαν τα όνειροπολήματα, έφερνε συχνά τη μητέρα της στο νου και τη στοχαζούνταν, θλιβερό ή πασίχαρη, πάντα ικανή να της δώσει κάποια απόλαψη. Μαζν μ'

αυτήν αναθυμιότανε κάποιον που περάσε—οι θυμησες όλες χανότανε στο νου—και της είχε διδάξει την αγάπη, την πιο έγωιστική απόλαψη όλων, μ' όποια μορφή κι αν φανερόνουνταν μπροστά της—και από τότες είχε πιστέψει αυτή τη συβουλή, όσο μικρή κι αν εΐταν ακόμα. Με την άρρωστη ματιά της, ξαναστοχαζότανε τα περασμένα, που θλιβερά ή πασίχαρη της δίνανε το γυρεμένο χαμόγελο της απόλαψης.

Εΐχε στιγμές που όρθώνονταν δυνατή και ποθώντας ένα έρωτικό σφίξιμο γερό, για να νοιώσει έτσι κάποιο ανώτερο φανέρωμα ζωής που θαχε τη δύναμη της δημιουργίας· μα ή έρωτική της στιγμή θα περιορίζονταν μονάχα σ' ένα αίσταντικό και άρρωστο χάδι, που θα της έφερνε λυγμούς αδυναμίας. Συχνά, γυρνούσε τα μάτια προς τον άδερφό της που ακόμα έμνε σιωπηλός, και σαν έξτατικά τον κύτταζε τέτοιο, άρέζοντας να βλέπει σ' αυτόν κάποιον άλλο, που ζούσε στο πλάι της διαφορετικά από κείνηνα και που εΐταν άδερφός της, τον άνθρωπο που θα της έπιζούσε. Άρεζε κιόλας να νοιώθει τις αυστηρές του ματιές που θα την ξετάζαν, και βλέποντάς τον, όλη ή ύπαρξή της γέμιζε από μια πλέρια ζωή που άρρωστημένα σε κείνην γενότανε μια άπλη ιδέα μονάχα.

Αυτό το καλοκαίρι της εΐτανε στερνό. Ο μελλούμενος θάνατός της που όλοένα και σίμωνε θλιβερά σταματούσε τον πατέρα νοώθοντας έτσι πως τελειώνει πιά και χάνεται ο ίδιος, βλέποντας πως στο έξη; θάντικρυζε μονάχα την ξεταστική ματιά του γιού· πόσο πιοτερο αγαπούσε την κόρη του που όλοένα λάγγεσε, λατρεύοντας τα πάντα όλοένα, που είχε τη δύναμη να ζει σε μια εξακολουθητική έκσταση άνοη! Η ίδια γνώριζε την αγάπη που της είχε ο πατέρας και γνώριζε συνάμα πως ζούσε τις στερνές της μέρες· μα τουτο, ούτε για μια στιγμή δε λιγότεψε τη δύναμή της, κι ούτε στοχάστηκε πως πεθαίνοντας θα λησμονιόντανε για πάντα οι λογισμοί της. Ξεδιαλύνει κανείς μια άποθεωμένη ζωή στις ματιές της και φανέρωνε συχνά αίστήματά της με τα λόγια. Όσο πλησιάζει το τέλος της, τόσο τα μάτια της γενόνταν ζωηρά, προσπαθώντας να ξεπαρθενέψει κάθε όμορφιά. Γιατί λάβαινε κάποτε ή φυσιογνωμία της την άνιερη και άνήθικη ίσως έκφραση γυρεόντας σε κάποιους άγνότερους στοχασμούς να βρει το γυρεμένο της χαμόγελο, που έμοιαζε βαρή αναγέλασμα.

Περνούσαν ιδέες σμιγμένες, άρμονισμένες άκατάστατα, άπολαυτικά ζώντας εκείνη, χωρίς να την ταράζει κανένα αίσθημα ζητώντας μια βαθειά επιπόλαιη ζωή· εΐταν ακόμα καλοκαίρι μαρχιζαν να μαντεύονται οι ψύχρες του φθινόπωρου, τώρα που οι μέρες νωρίς σπερώνονταν κρατούσαν όμως ακόμα όλη την έκσταση του καλοκαιριου. Οι γιατροί, λογάριάζαν πως ή κόρη θα πέθαινε μόλις θα φυσούσαν τα πρώτα άεράκια, με τον έρχομό του φθινόπωρου. Κι αυτά τα μεσημέρια, οι ζέστες εΐτανε βαρειές. Η κόρη, μελλοθάνατη ξεχνιόταν όσω, μαγεμένη απ' όλο το γερό μέστωμα εκείνης της έποχής, βλέποντας με λαχτάρα να γεννιούνται οι καρποί στα

δένδρα, βλέποντας βαρυανάσαστους τοὺς οὐρανοὺς, ἀναπνέοντας ἐλεύθερα, δίχως νὰ δειλιάζει γιὰ τὴ στεῖρα σκέψη τῆς, προμαντεύοντας γιὰ κοντινὸ πιά τὸ χαμό τῆς. Εἶχε θελήσει κιόλας νὰ πεθάνει σὲ μιὰ τέτοια ἐποχὴ δημιουργικῆ, ἀποθεωμένη, ἀρρωστη ἐκείνῃ μέσα σὲ μιὰ τεράστια ἐντασὴ ζωῆς, δοξασιμένα νὰ πεθάνει γιὰ πάντα, τὶς στιγμὲς ποὺ γεννιῶνται ὅλες οἱ μελλούμενες νὰ ζήσουν δύνამες, μ' ὀρθὰ καὶ ἐξτατικά τὰ μάτια, ἀνατριχίζοντας βαθειά, αἰστανόμενῃ, βλέποντας, ξεψυχώντας σὲ μιὰ γερῆ προσπάθεια ποὺ θάτανε ὁμως ἄγωνα γιὰ κείνηνα. Πόθησε νὰ χαθεῖ ἔτσι, σ' ἓνα τέτοιο κορύφωμα ζωϊκό, δίχως νὰ λιγοψυχήσει, δημιουργώντας καὶ κείνη κάτι μὲ τὸ θάνατό τῆς.

Τέτοια διαλογιζότανε καθμερὰ περίμενε τὸ τέλος τῆς. Πολύ, πάρα πολὺ εἶχε ἀδυνατήσῃ καὶ τὴ φέρναν βασιτώντας τὴν στὸν κῆπο νὰ μείνει. Εἶταν ὁμως ἡσυχῆ, αὐσιγερὴ λίγο, γαληνὴ κι' οὔτε μιὰ στιγμὴ δὲν ἔπαψαν οἱ στοχασμοὶ τῆς.

Ἐνα μεσημέρι τοῦ Αὐγούστου ἀπόθανε μιὰ στιγμὴ ποὺ εἶχε μείνει μονάχη, μιὰ στιγμὴ ποὺ ἔδειχνε πὼς ζοῦσε πῶς λεύτερα, τὸ βλέμμα πρὸς τὶς πεδιάδες ἔχοντας καὶ τοὺς οὐρανοὺς, πεθαίνοντας ἀργά, ἀτάραχη μὲ σκέρτσα ποὺ δείχναν ὄχι μιὰ ἀγωνία παρὰ κάτι πῶς γαληνεμένο κι' ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς τὴν ἴδια — πέθανε ὅπως θέλησε καὶ ἐκείνη, ἐξτατικά, μέσα σ' ἓνα πρωτόφαντο ξεφάντωμα ζωῆς.

Κάτι ἀναταράχτηκε βαθιὰ μέσα τὸ σπῆτι μὲ τὸ θάνατο τῆς ἀδερφῆς ποὺ ξαφνικὰ ἦρθε θὰ τοὺς ἔφερε πλεόν τοὺς διὸ πῶς σιμά καὶ ταραζόνταν ὁ πατέρας γι' αὐτό. Μείναν ὀλομόναχοι στὸ σπῆτι, γιὰ λίγο καιρὸ ἀπασχολημένοι μὲ τὴ θύμηση τῆς κόρης, χωρὶς ἀπὸ τίποτα ἄλλο φαινομενικὰ νὰ μὴν εἶναι ταραγμένοι· μὰ σὲ λίγο ἡ θύμηση τῆς κόρης ποὺ πέθανε λησμονότανε σκεδὸν καὶ στοὺς διὸ γιὰ νὰ σμιχτεῖ μ' ἄλλες ἰδέες δικῆς τους καὶ μονάχα ἴσως ὁ γιὸς κάποιε νὰ τὴν ξαναστοχαζόνταν πῶς καθαρὰ μὰ ἔλειπε αὐτὴ πλεόν γιὰ κείνονα τὴ σημασία τοῦ σύμβολου. Κιὰ τὴ σημασία τοῦ σύμβολου ἔλειπε γιὰ κείνον καὶ ἕνα φανέρωμα ζωῆς ἢ πρόσωπο μὲ τόση δύναμη ποὺ στὸ πνεῦμα του, τὸ σύμβολο ἐνώονταν μὲ τὴ ζωὴ τὴν ἴδια. Τὸ ἴδιο γενότανε καὶ μὲ τὴ μητέρα του, μὲ τὴν ὁποία δὲν ἔβρισκε νάχει καμιά σκεδὸν σκέψη, ἔξον ἀπὸ κάποια μικρὰ αἰσθήματα, ποὺ ἀπόφευγε νὰ γιγίσει, ὄχι γιατί φοβότανε ἀλλὰ γιατί ἀφήναν ἀσυχκίνητο τὸν καθ' ἑαυτὸ του καὶ στενοχωριότανε ἴσως γι' αὐτό.

Μείναν λοιπὸν ἔτσι μονάχοι, ὁ πατέρας καὶ ὁ γιὸς, στὸν ὁποῖο ἄρχισε νὰ δυναμώνει μιὰ σκέψη νέα δεμένος ὁμως πάντα ὄντας ἀγνωρῆ του μὲ τὴν παλιὰ σκέψη τοῦ πατέρα. Πῶς σκεφτικά, πῶς μεστοιμένα ἄρχισε τότες νὰ ζητᾷ ὁ ν. ὅς του, ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν τὸ θάνατο, πῶς δυνατά, ἀρχίζοντας νὰ λυτρώνεται ἀπὸ κάποιες ἄλλες σκέψεις, προχωρώντας πρὸς κάποιο ἀνώτερο κύκλο ἰδέας. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀπόλητη σιωπὴ ποὺ εἶδε

πὼς βυθίστηκε ὁ πατέρας του, ἄγωνα σιωπὴ ποὺ δὲν ἔκρυβε τίποτε παραπάνω ἀπ' ὅτι εἶταν, ἄρχισαν νὰ περνοῦν ἀπὸ τὸ νοῦ του, ὀλόκληρη ἱστορία μιὰ; ἰδέας, ὅλες οἱ μορφὲς μιὰς σκέψης, ἀπὸ τὴν πῶς μικρόπνοη ἐκδήλωσῃ ὡς ἐκεῖ ποὺ φτάνει στὸ θριαμβικὸ τῆς τέλος δημιουργημένη. Σταμάτησε πῶτερο μὲ προσοχὴ, σ' ὅλον τὸν κύκλο ποὺ ἀπασχόλησε τὴ νεκρὴ πῶς ψυχὴ τοῦ πατέρα. Ξετάζοντάς τον ὅπως δὲ μπόρεσε νὰ κρατήσῃ κάποιο χαμόγελο ποὺ δὲν ἔμοιαζε βέβαια τὸ χαμόγελο τῆς ἀδερφῆς. Ἀσχολήθηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο τοῦ πατέρα πῶς στὸ γραφεῖο του καὶ ζήτησε μέσα ἀπὸ τὶς σημειώσεις του καὶ ὅτι ἄλλο σκετικὸ, νὰ διακρίνει μιὰ πλέρια μορφή ἀπ' ὅλη τὴν ἰδέα τῆς ζωῆς του. Γιὰ μεγάλη του ὁμως θλίψη δὲν ἤβρε παρὰ κάποια ἀκατάστατα σπαρμένα στοιχεῖα ποὺ μόνο ἐκείνος, ὄνειρευόμενος κάποτε, θὰ μπορούσε νὰ μορφώσει σ' ἓνα κύκλο ἀσύγκριτο πῶς μεγάλο ἀπ' ὅτι εἶχε φανταστῆ ὁ πατέρας. Στάθηκαν στιγμὲς ποὺ ἐνθουσιασμένοι ἀπ' ὅλη τὴ σοφία τῶν προγόνων φαντάχτηκε καὶ κείνος νὰ σταθεῖ στὸν ἴδιο κύκλο, φέρνοντάς τὴν σὲ κάποια ὀρισμένη τελειότητα. Τὴ στιγμὴ ὁμως τῆς πῶς μεγάλης ἐντασῆς τῶ ματιῶν του, ἐνοιωσε πὼς ὅτι φαντάχτηκε τὸ δημιουργοῦσε πῶς ὁ ἴδιος μακρὰ ἀπὸ κάθε προηγούμενο. Πραγματικά, κατόπι ἀπὸ τὶς ἐνθουσιασμένες ὥρες, ἦρθαν μέρες πῶς γαληνεμένες, πῶς γεμάτος γνώση ποὺ κύταζε στὸν πατέρα ἄδοξα μονάχα νὰ ξεχνιέται ὅλη μιὰ τάχα δημιουργία, ὄντας κιόλας ἀνίκανη νὰ ζήσει γιὰ νὰ γεννηθεῖ κάτι ἄλλο. Ν' ἀντιπαθεῖ ἄρχισε κιόλας τὸ στεῖρο ποὺ οὔτε νὰ ὑπάρχει νοητὰ δὲ μπορούσε.

Βουλήθηκε τότες, κρατώντας κρυμμένα μέσα βαθειὰ ὅτι πλούσιο εἶχε νομίσῃ πὼς οἱ ἄλλοι σκεφτήκαν, μὰ ἴσως καὶ κείνο νάταν δικό του ὀλότελα, νὰ σταματήσῃ ὁ ἴδιος δυνατὸς κάποιες ἰδέες ἀσκημες, γιὰ νὰ δημιουργήσῃ κάτι ἄλλο, πολὺ πῶς τραγικὸ ἴσως γιὰ κείνον, ποὺ δὲ θὰ λησμονοῦσε νὰ κρατήσῃ μέσα ὅλη τὴν πρώτη ἄγανη σκέψη. Ἐτσι, ἐξτατικά βλέποντας τὰ περασμένα μὲ λατρεία, μὲ πόθο βλέποντας τὰ μελλούμενα καὶ μαντεύοντάς τα λογιζόντας καὶ μετρούοντας ὅλη τὴ δύναμή του τὴν τωρινή, τᾶσμιγε τὰ πάντα στὴν ἴδια του σκέψη θιορώντας τα ὅλα μαζί, λέγοντας πὼς πάντα ἔλαρξαν τέτοια, ἀνάλλαγα, τελειωμένα. Τοῦ περνοῦσε γιὰ βέβαιο ἀπὸ τὸ νοῦ πὼς ὅλες οἱ ἰδέες γεννήθηκαν μαζί κ' ὑπάρξαν ὁμοιες πάντα κυριαρχημένες ἀπὸ τὸ ἀνώτερο καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ, στάθηκε καὶ τοῦ φάνηκε πὼς πραγματικὰ ὀλοένα σκεκότανε, χωρὶς ν' ἀλλάξει τίποτα ποτέ, ζώντας σὲ μὴν ἐξτατικὴ στασιμότητα. Κ' οἱ ἰδέες αὐτὲς μαζί μὲ ἄλλες προχώρησαν ἀργότερα πρὸς μιὰ μεγαλύτερη γενικότητα.

Πῶς μεστοιμένα, πῶς στοχαστικὰ καὶ ἐλεύθερα ζητοῦσε ἢ σκέψη τοῦ γιοῦ, λυτρωμένη ἀπὸ κάθε ἐπίδραση· γερούτος πρὸς τὶς ἴδιες πηγές τῆς ζωῆς, σάπαινε καὶ στοχαζότανε σιὰ καινούρια ποὺ τοῦ φανερόνταν τότες καὶ ποὺ ἀργότερα μονάχα θὰ λάβαιναν ὅλη τους τὴ μορφή. Τραβηγμένος στὸν ἑαυτὸ του, αὐστηρὰ κυττάζοντας καὶ τὸν πατέρα πῶς συχνὰ ἀνα-

γάλλιαζε σε κάθε αποκάλυψη που διάβαινε από το νοῦ του. Σπανιότερα τώρα του βάραινε ή σκέψη όταν αναθυμόντανε τον πατέρα ή την αδερφή και οι ματιές του έμοιαζε πως άρχιζαν να μὴν προσέχουν την περασμένη προσπάθεια. Ἡ δύναμη τῆς σκέψης του δυναίμωνε με τὸ προχώρημα τοῦ καιροῦ, με τὸ πέρασμα τοῦ στερεοῦ αὐτοῦ καιροῦ.

Κι' ὁ Πατέρας. Βλέπω τὴν ιδέα του θλιβερά να χάνεται μπρὸς τὸ φανέρωμα τοῦ γιοῦ, τὴ βλέπω άσκημα να χάνεται χωρίς δύναμη, χωρίς προσπάθεια για κάτι πάλι νέο, μὴ αφήνοντας καμιά συγκίνηση στὰ τριγύρω που να τὴν κρατοῦν παντοτινά. Ἐναταράχτηκε σὰν εἶδε να ὀρθώνεται μπροστά του γιγάντια ἢ προσωπικότητα τοῦ γιοῦ, τοῦ ἴδιου του παιδιοῦ, που τὸν ἀνάγκασε να σωπάσει για πάντα πιά χωρίς ὅμως να τοῦ μένει τὸ θάρρος να μὴν ἀνοίγει κάποτε κάποιες παλιές σελίδες και να μὴ σημειώνει λίγα λόγια στὴν ἴδια μορφή πάλι τῆς πρώτης ιδέας.

Μαρούλια Αὐγούστος 1919

ΑΙΜ. ΑΛΕΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

CAMILLE MAUCLAIR

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΤΟΥ ΒΑΓΚΝΕΡ

Τὸ ἔργο και οι θεωρίες τοῦ Βάγκνερ γέννησαν αἰτία να γεμίσει μὴ από τις πῶ μεγάλες κριτικές βιβλιοθήκες που ἀξιῶθηκε ποτὲ να δει ἕνας καλλιτέχνης για να μελετηθῆ ἢ προσωπικότητά του. Ἐναρίθμητα εἶναι ἔκείνα που γραφήκανε για τὸ Βάγκνερ. Πράγματι, ἔχει παρουσιαστῆ ὄχι σὰν ἕνας συνθέτης, ἀλλὰ σὰν ἕνας συνθετικὸς ἀναμορφωτῆς συνδιάζοντας θεωρίες για τὴ σκηνοθεσία, για τὸν ἠθοποιό, για τὸ ποίημα, πρὸς τὸ σκοπὸ να φτειάσει ἕνα ἔργο λυρικής δραματοουργίας, συμβολίζοντας με τοὺς θρύλλους, μὴ φιλοσοφική ἀντίληψη, ἠθική και θρησκευτική, τῆς ἀνθρωπότητας και ξαναστηλώνοντας στὴ σύγχρονη πολιτεία μας ἕνα θέατρο ναὸ μ' αἰσθητική μορφή και μυθική ἔννοια, τοῦ ὁποίου ὁ πλατὺς σκοπὸς χάθηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς θρησκευτικῆς και ἔθνικῆς τραγωδίας τῶν Ἑλλήνων. Πῶς ναπορήσει κανεὶς για τὸ πλῆθος τῶν σκόλιων που σήκωσε αὐτὸ τὸ πολύμερο πνεῦμα που ποθεῖσε τὴ γενικότητα, σπέρνοντας, σε μὴ ἐποχὴ εἰδικοποίησης και με μὴ ἀσυνήθιστη τόλμη, ἕνα σύνολο γενικῶν ιδεῶν που κ' οι ἀνθρωποὶ τῆς Ἐναγέννησης δὲν τολμήσαν να ὄνειρευτοῦν σε τόσο πλατὴ συνδιασμό; Πῶς ναπορήσει κανεὶς για τὸ που δὲν τὸν καταλαβαίνανε τόσο καιρὸ, και κatóπι ἀπὸ τὸ θρίαμβό του, για τὴν πολλα-

πλότητα τῶν ἐπισταμένων ἀναλύσεων, για τὴν ἀντήχηση που εἶχε στὴ διάνοηση μὴ τέτοια προσπάθεια;

Για μὰς που κρίνουμε τὸ Βάγκνερ ἀφῆ περάσαν τριάντα χρόνια, που τὸν ἀντικρίζουμε ἡσυχα και ἀμερόληπτα, καθὼς χρειάζεται κ' ἐπιτρέπεται ἔταν ὀριστικά μπαίνει στὴν ἱστορία ἕνας δημιουργὸς, μακριὰ ἀπὸ τις πολεμικές και τοὺς διθύραμβους, θὰ μπορέσουμε να σχηματίσουμε γι' αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸ πνεῦμα μὴ ιδέα ἀρκετὰ ἀπλή σκετικά. Ἡ ὕλική και πνευματική ζωή του μὰς παρουσιάζεται σὰν ἕνα μεγάλο τοπίο που μποροῦμε να τὸ ξανοίξουμε ἀπὸ ψηλά και να διακρίνουμε τὰ κυριώτερα του χαρακτηριστικά, ἐνῶ οι πρώτες σχολιαστῆς, ὄντας κάτω και ἀνακατωμένοι στις πολεμικές που ξετυλιγότανε δὲ μπορούσαν να ἀντιληφθοῦνε παρὰ μονόμερες ἀποφες. Ἡ πρώτη παρατήρηση που θὰ μὰς ὀδηγήσει εἶναι ἢ στενὴ σκέση τῆς αἰσθητικῆς τοῦ Βάγκνερ με τὴ ζωή του που τώρα γνωρίστηκε καλά με τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Λίστ, Βεσεντόγκ και ἀπὸ τις βιβλιογραφίες τῆς Μπέρόυτ. Ὁ Βάγκνερ δὲν εἶναι ἕνας ἀφηρημένος θεωρητικὸς, ἕνας που ζητᾶ τὸν ἀνθὸ, ἕνας δημιουργὸς ἀ priori, ὅπως τὸν ἔχουν ἀντιληφτεῖ οι Γερμανοὶ βαγκνεριστῆς που ἀδέξια τὸν μιμήθηκαν και τὸν παραφόρτωσαν με ζήγησης. Ἐμεινε πάντα ἕνας καλλιτέχνης, ἕνας ἐνθουσιασμένος ποιητῆς, μεθυσμένος ἀπὸ πάθος, γεμάτος ἀπὸ ἐνεργητική ζωή και ἕνας διοργανωτῆς που γνώριζε τὸ τι ἀξίζουν οι πραχτικές πραγματοποιήσεις.

Οι αἰσθητικές του ιδέες λάβανε μορφή και καθωρίστηκαν ἀπὸ τις περιστάσεις, σιδουλεύτηκε τὴ ζωή και βλέπουμε να ξετυλιζεται ὄλη ἢ «φιλοσοφία» του, ἐπηρεασμένη ἀπὸ μὴ σειρά ἐξωτερικῶν ὀθήσεων αἰσθήματος και πάθους χωρίς διόλου να ἀνακατωθεῖ καμιά γερμανική σχολαστικότητα.

Οι εὐγενικές προσπάθειες πρὸς ἕνα ἀνθρωπιστικὸ πολιτισμὸ και οι ἀλγεινές ἀπογοήτεψες αἰτιασμένες ἀπὸ τὴ μεταοδοξία και μικροπρέπεια τοῦ Παρισιοῦ, ὅσο κ' ἀπὸ τὴ ρουτίνα και τὴν περιφρονητική στάση τῆς Γερμανίας, ἢ ἐπανάσταση ἐναντίο τοῦ ἐπιπόλαιου κόσμου και τῆς παράνομης δύναμης, ἴδου τι ἔκανε στὸ Βάγκνερ να γεννηθῆ ἢ πρώτη ιδέα τοῦ *Κύκλου τῶν Νιμπελούγκ*, ἀπὸ τὸ 1848, και τοῦδωσε ἀμέσως τὴν κλασσική μαζή και ρομαντική ιδέα, ὅτι τὸ λυρικὸ θέατρο μπορούσε να εἶναι ὁ ναὸς μὴς θρησκείας ἠθικῆς ὀμορφίας. Ἀπὸ ἄλλη μεριά, ἢ λατρεία του πρὸς τὸ Μπατόβεν, τοῦκανε να μαντέψει τὴν ἴδια αὐτὴ ιδέα στὴν *ἔννατη συμφωνία*, ἀληθινὸς πρόλογος σε μὴ μουσική τραγωδία τοῦ πλῆθους, με τὸ κονσέρτο, ἔψωμένο σε ναὸ. Ἀπὸ τις ἀρχές κιόλας, ὁ Βάγκνερ δὲν ὕπαρξε ἕνας «ἀγνὸς μουσικὸς» μὰ ἕνας τραγικὸς ποιητῆς μὴς πολὺ μεγάλης δύναμης, που βλέπει στις τέχνες ἕνα μέσο ἠθικῆς και ἰδεολογικῆς μόρφωσης, στὴ συμφωνία, τὸν τρόπο μὴς δέσθνης ἔκφρασης του και στὸ θέατρο (ἐξχγνισμένο και ἐλεύθερο ἀπὸ τὴ μπακαλωσύνη και τὴ μόδα) ὁ κατ' ἐξο-

γή τόπος αὐτῆς τῆς ἔνωσης τῶν τεχνῶν καὶ αὐτῆς τῆς κοινωνίας τοῦ πλῆθους. Ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ὁ Βάγκνερ, πνεῦμα γενικευτικό, γκαίτικο δῶς διόλου μὲ τὴν ὁμοιότητα τῶν στοιχείων τῆς ψυχῆς του, σκέφτηκε νὰ δώσει στὴ μουσικὴ τὸ ρόλο μιᾶς ψυχολογικῆς γλώσσας, στὸ κήρυγμα τῆς ἠθικῆς τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐναντιωνόμενος στὴ γερμανικὴ ψυχράδα, ἀποφασισμένος πρῶτα μὲ τὸν Λάουμπτ, Χάινε, Μπέρντ καὶ τοὺς ἄλλους φιλελεύθερους, νάντικαταστήσει τὸν ἀσκητισμὸ μ' ἓνα τολμηρὸ καὶ λεύτερο ἡδονισμό, ἐνώνοντας τὴ νεανική του ἐνέργεια στὶς θεωρεῖες τοῦ Φόουερμπαχ γιὰ τὴ δύναμη τῆς θέλησης (ποὺ τίς ἐκνάβγαλε στὴ μέση ἀργότερα ὁ Νίτσε), ὁ Βάγκνερ, ὕστερα ἀπὸ τίς δυστυχίες τοῦ Παρισίου, ὕστερα ἀπὸ τίς ἀποτυχίες τῆς Δρέσδης, τὴν ἐξορία, εἶχε γίνει ἐχθρὸς τῆς παλαιᾶς κοινωνίας μὲ τὴν ψεύτικὴ ἠθικὴ τῆς, ἕνας ἀναρχικὸς διανοούμενος, ποὺ στάθηκε ἐναντίως στὸν κεφαλαιοκρατισμὸ, στὸ σκεπτικὸ ρασιοναλισμὸ, ἀποφασισμένος νὰ δημιουργήσῃ τὸ ἔργο του σὺν μιᾷ διαμαρτύρησιν ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἀντιπαθητικῶν καὶ ταπεινῶν δυνάμεων, τὸ ἴδιο δρᾶμα τῆς ἐπαναστατημένης συνείδησιν ἐναντίον τοῦ χρυσαφιοῦ καὶ τῆς τυραννίας. Ἴδου τὸ πρῶτο θέμα τοῦ «Κύκλου» ποὺ προϋσιάζει τὴν ἀνύψωσιν τῶν θεῶν, τὴ βασιλείαν τῆς γενικῆς ἀγάπης, κατόπι ἀπὸ τὴ νίκη τοῦ ἐναντίον τοῦ χρυσαφιοῦ, στοιχείου τοῦ κακοῦ, σύμβολου μιᾶς κακῆς δυνάμεως.

Ἀλλὰ ἡ κρίσις τοῦ 1854 μετατρέπει αὐτὸν τὸ χαρούμενο ἀναρχισμό τοῦ ὁποῖου ἡ ἐνσάρκωσις θὰ εἶναι ὁ Σίγκφριντ, σ' ἓνα μυστικοπάθο πεισισμό. Δὲν εἶναι πιά ὁ Φόουερμπαχ ποὺ ἀνταποκρίνεται στὸ Βάγκνερ ποὺ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὴν πλάνη, εἶναι ὁ Σοπερχάουερ, καὶ πρὸ πέρα ἀπὸ τίς ἀδικεῖς προσπάθειες ἀποστόλου καὶ ἐπαναστάτη, ἡ περιφρόνησις τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐλπίδας τοῦ καλλίτερου κυριεύει αὐτὸ τὸ πονεμένο πνεῦμα. Ἡ ἀπόλυτη ἀσκητικὴ ἀπάρνησις, ἡ δεβαιότητα πῶς ὁ κόσμος εἶναι ἀσκημος καὶ τὸ μηδὲν μονάχα ἐπιθυμητό, μαγεύουν τὸ Βάγκνερ μὲ τὴ θλιβερὴ τους μεγαλοσύνη. Τοῦ φαίνεται πῶς αὐτὸ ὑπαρξε πάντα τὸ ἐνοστιχτο τῆς ψυχῆς του, καὶ πράγματι, τὰ πρῶτά του δρᾶματα διδάξανε ἀπὸ τὸ *Καράβι-Φάντασμα* ὡς τὸν *Δόχεγκριν* τὴν ὑπέρτατη ἀπάρνησιν, τὴν πρόσκλησιν τοῦ θανάτου ποὺ λυτρώνει. Ἐν τούτοις—καὶ εὐτυχῶς γιὰ μᾶς—αὐτὴ ἡ κρίσις δὲ σπρώχνει τὸν καλλιτέχνη νὰ γίνει μοναχὸς ἢ φακίρης, νὰ καταδικάσῃ τὸ ἑαυτὸ του στὴ σιωπῇ, καὶ ἡ δημιουργικὴ του δύναμη εἶναι τέτοια ποὺ ἀναλαμβάνει μονάχα νὰ ἐκφράσῃ αὐτὴ τὴν ἐξ ἀφύτου φιλοσοφικὴ καὶ ἠθικὴ συγκίνηση. Ἀπὸ δὴ προέρχεται ἡ ἀλλαγὴ τοῦ *Κύκλου* ἀπὸ ὀπτιμιστικὴ ἐποποιία, ποὺ ζωγραφίζει τὴ νίκη ἐναντίον τοῦ χρυσαφιοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τὴ βασιλείαν τοῦ νόμου τῆς ἀγάπης, τὸ ἔργο θὰ γίνῃ ἡ καταδίκη ἐνὸς ἀσκημοῦ σύμπαντος, τὸ γκρέμισμα τῶν θεῶν ποὺ ἔχοντες γλώσση τοῦ θλιβεροῦ τους ἔργου καὶ θὰ γυρίσῃ πρὸς τὸ μηδὲν. Ἔτσι οἱ εἰσέφοροι περιστάσεις τῆς ζωῆς τοῦ καλλιτέχνη ἐπηρέασαν ἀκατάπαντα τὸ ἔργο του καὶ ὁ *Κύκλος* μὲ

τίς δὺ μορφές του, τὴ διπλὴ σημασίαν του ποὺ τόσο συζητήθηκε, ἐξηγιέται μὲ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ δημοκρατικοῦ Βάγκνερ τοῦ Ριέντζη τοῦ Φόουερμπαχικοῦ, τοῦ γεμάτου ἐνθουσιασμὸ καὶ ἀντικοινωνικὴ πίστις στὸν ἀπογοητευμένο Βάγκνερ ποὺ κηνηγοῦσε ἡ ἰδέαν τοῦ Σοπερχάουερ. Ἀπλὸ ρωμαντικὸ στοιχείο, ξανανέωμα τοῦ *Περιπλανώμενου Ἰουδαίου*, τὸ προσκάλεσμα τοῦ θανάτου στὸ *Καράβι-Φάντασμα* : σύμβολο τῆς περιφάνειας τοῦ καλλιτέχνη ποὺ θέλει νὰ τὸν πιστεῖουν χωρὶς δρους, ἡ ἀναχώρησις τοῦ *Δόχεγκριν* : σύμβολο τοῦ πολέμου μεταξὺ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἀναμεταξὺ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς αἰσθησης, ὁ θρόλος τοῦ φακίτη *Ταυλόιζερ* : ἔλα αὐτὰ γένηκαν, στὸν σοπερχαουερικὸ *Κύκλος* μιᾷ βαθειᾷ πεποιθήσῃ, ἡ πεποιθήσις τῆς ἀνάγκης τῆς ἀρνήσεως τοῦ κόσμου, νὰ παρατηθῶμε ἀπὸ τὴ θέλησιν τῆς ζωῆς, μοναδικὴ πηγὴ μιᾶς ψυχικῆς γαλήνης. Εἶναι φιλοσοφία ποιητῆ, ποὺ ἐκφράζει τοὺς πόνους τοῦ μ' ἀλλαγίας.

Τὸ ἐπεισόδιον Βέσσεντονκ, ἀποτελεῖ αὐτὸ τὸ κορύφωμα τοῦ πεισισμού· δὲν εἶναι πιά στὴ θεωρία, στὴν πραγματικότητι ὁ φίλος τῆς Ματίλντας φτάνει στὸ νὰ ρηθῇ τὸν ἔρωτα, στὸ νὰ ζήσει μέσα σὲ ὀλικῆς καὶ ἠθικῆς δυστυχίας, ἡ ἀπάρνησις, καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ δίνει στὸν Τριστάνο, τοῦ ὁποῖου ὁ θρόλος εἶναι ἡ ἴδια ἱστορία τοῦ Βάγκνερ καὶ τῶν Βέσσεντονκ, αὐτὴν τὴν ἀσύγκριτα θλιβερὴ ὄψιν του. Σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ σημεῖο ἄλλωστε, ὁ Βάγκνερ, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Σοπερχάουερ : τοῦτος δὲ βλέπει στὸν ἔρωτα παρὰ τὴν παγίδα ποὺ σταίνει ἡ φύσις στὸν ἀνθρώπο, γιὰ νὰ τὸ μπόδισῃ νὰ ποφύγῃ τὴ θέλησιν τῆς ζωῆς· τὸναντίον, σ' αὐτὴν τὴ μεγάλη ἐξάνισιν τοῦ κυριαρχημένου πάθους, ὁ Βάγκνερ βρίσκει τὸ μυστικὸ τῆς εὐτυχίας, τὸ κυριώτερον ἐλατήριο τῆς ψυχῆς καὶ λέει, μὲ μιᾷ κυριώδικη λέξιν γιὰ τὴν κατανόησιν τῆς ψυχολογίας του, σ' ἓνα γράμμα στὴ Ματίλντα, ὕστερα ἀπὸ τὸ χωρισμὸ του : «Ἐχω τὴν συναίσθησιν ἐνὸς θεοῦ χορτασμοῦ.» Αὐτὸ εἶναι ποὺ ἐκφράζει ἡ Ἰζόλδη πεθαίνοντας, μὲ μιᾷ χαρᾷ τόσο παράξενα γεννημένη ἀπὸ τὴν παθητικὴν πλερισύνη τῆς ἴδιας τῆς ἀπελπισίας. Ἐπὶ τέλος, αὐτὴ ἡ θεωρία τῆς ἀπάρνησεως ἀκόμα μιᾷ φορᾷ, σ' ἓνα αὐστηρὸ καὶ εὐθύμο ἔργο, ποὺ τὸ συνέλαβε κατὰ τὴν εὐτυχισμένη ἐποχὴ τοῦ Τρίμπσεν : ἐὰν οἱ *Δασκάλοι-Τραγουδιστῆς*, εἶναι μιᾷ μουσικῆς κωμωδίας τῆς πρὸ διαλυτικῆς γερμανικῆς τέχνης, ἐν τούτοις, λαυθασιμένα εἶδαν σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ἓνα εἶδος ξανοιχτικοῦ, κάτι γιὰ νὰ περάσῃ ἡ ὥρα μιᾶς δραματικῆς μεγαλοφυΐας. Ὁ ἀποτραδηγμένος Χὰνς Ζάχης ποὺ βοηθᾷ τὸν Βάλτερ νὰ ποχτήσῃ τὴν Εὐα ποὺ ἀγαποῦσε ὁ ἴδιος, εἶναι πάντα, σ' ἓναν ἄλλον τόνο, ἡ ἴδια θεωρία ποὺ θάσπασται ὁ Τριστάνος, ἡ καλλίτερα, ἡ ἴδια φιλοσοφικὴ ἀντίληψιν τῆς ὑπερνίκησης τοῦ πάθους. Καὶ τέλος ὁ Πάρσιφαλ εἶναι ὁ τελευταῖος σταθμὸς αὐτῆς τῆς μυστικοπάθειας τῆς θυσίας, μιᾷ ἐξαγορᾷ μὲ τὴν εὐλαβειαν καὶ τὴν ἀγνότηταν καὶ ἐν ὁ Πάρσιφαλ δὲ νικιέται ἀπὸ τὴν ξελογιίστρα Κούτερν, καὶ ὕστερα τὴν ἐπαναφέρει

στον ίδιο δρόμο, είναι πάλι για να στηριχτεί αυτή ή τελευταία εξέλιξη της ευαισθησίας και της διανοητικότητας του Βάγκνερ, πέρα από τον σοπερχαυερισμό του «Κύκλου», ή υπέρτατη επιστροφή του σ' έναν θρησκευτικό συμβολισμό. Στην αυστηρή νίκη του Σοπερχάουερ έναντι του ήδονισμού, που δεν έδειχνε για θεραπεία παρά μια άρνηση της θέλησης της ζωής και την αναμονή του μηδενός, ο Βάγκνερ, ποιητής γεμάτος πάθος προσθέτει μιαν επιστροφή στην πρωτόγονη αγνότητα, άπάνω από το δαμασμένο έγωισμό, δοξαζόμενα εξαγοράζοντας την αλτρουιστική αγάπη, υπέρτατος σκοπός της θρησκείας. Και τότε, ύστερα από το μηδέν που επιθύμησε ο Τριστάνος, ύστερα από το βράδιασμα και τον θάνατο των κακών θεών, ή βασιλεία του αληθινού θεού, ή σωτηρία της ανθρώπινης ψυχής. Ο Βάγκνερ του Πάρσιφαλ, ύμνησε αυτήν τη θρησκεία σαν καλλιτέχνης Ιερέας, έχοντας επί τέλους πλήρως ενοήσει την ήθικη σημασία της θυσίας του Ίησού.

Αυτή υπήρξε ή εξέλιξη των ιδεών του Βάγκνερ και είναι γνωστό πώς αυτό το συμπέρασμα γέννησε αίτια, μ' όλη την παλιά φίλια που είχαν, να τον αποκηρύξει ο Νίτσε, θεωρητικός αντικαθολικός της θέλησης της δύναμης, θυμωμένος βλέποντας τον βαγκνερισμό που είχε αρχίσει από το να νάναι μια μεγάλη κίνηση για την ανακαίνιση της τραγωδίας, να καταλήγει έτσι στις παθητικές θεωρίες του Χριστιανισμού. Μα εδώ δεν είναι για να πάρουμε κανέναν μέρος· φαίνεται να ποδειξώμε πόσο οι ήθικες ιδέες του Βάγκνερ είναι δεμένες στις χαρές και στις λύπες της καλλιτεχνικής ζωής του και αυτή ή σύγκριση πολύ θαπλοποιήσει την εξήγηση των έργων του. Μα πρέπει τώρα να ξετάσουμε τις θεωρίες του ως δραματικό ποιητή και σκηνικό μουσικό.

Έχοντας αποδείξει πώς οι φιλοσοφικές ιδέες του Βάγκνερ δεν είτانه ποτέσ αφηρημένοι συνδυασμοί αλλά οι κατ' εὐθεία αντίτυποι των άνωμαλιών της ζωής (ή εξορία, ο Σοπερχάουερ, ή συνάντηση των Βέσεντογκ) θα δώμε επίσης πώς οι αισθητικές του ιδέες, είτانه το ίδιο αντίτυποι της ζωής του ως ανθρώπου του θεάτρου—και όταν ο Νίτσε τον αποκάλεσε ήθοποιό του πεσσιμισμού που επιθυμεί να σμίξει όλους τους τρόπους της τέχνης γύρω στη φυσιογνωμία του μαγνητιστή, σ' αυτήν την τραχειά παρατήρηση, υπάρχει μια αλήθεια. Ούτε στιγμή δεν έπαψε ο Βάγκνερ από το να παρουσιάζει το θέατρο ως κέντρο του κόσμου, και αν πολέμησε τη ρουτίνα και αν με τόση τραχύτητα ξεσκέπασε την ταπεινοσύνη του, τ'όκανε από αγάπη του θεάτρου του ίδιου και μέσα στο θέατρο είναι που στάθηκε θεός.

Αρχίζοντας από το ιστορικό μελόδραμα κοντρεστεκόμενος ανάμεσα στη γερμανική (οι Μάγισσες) και Ιταλική (το Έμπόδιμα της αγάπης) τέχνη έπως το κοινό την αντιλαμβάνότανε στα 1833, ο Βάγκνερ προχώρησε προς το θρυλικό δράμα, με το Καράβι-Φάντασμα, Ταγχούζα και Δόχεγκερν

μή κάνοντας άλλωστε τίποτα παραπάνω παρά να επκναλχυβάνει στη μουσική θέματα που απασκόλησαν τους γερμανούς ρωμαντικούς από τον Τίχ ως τον Χάινε και σύμφωνα με τις πρόβλεψες του Βέμπερ. Έγκατέλειψε ύστερα από μερικούς δισταγμούς, το είδος του ιστορικού μελοδράματος πιότερο φιλολογικού παρά μουσικού· για κείνον ή μουσική, δεν πρέπει να εκφράζει, εκείθεν της πραγματικότητας παρά σύμβολα στα έποια ο δημιουργός είναι λεύτερος να συνδιάζει την εξωτερική τους δράση, χωρίς να νάναι δεμένος με τις απαιτήσεις της Ιστορίας.

Μα είναι περισσότερο άνθρωπος του θεάτρου για να μη επιστήσει την προσοχή του στα να δώσει και ποικιλία και να πλουταίνει τα έπεισόδια της θρυλικής δράσης πίσω από τα έποια θα κρυφτεί το σύμβολο, είναι πάντα ζωντανός και πλαστικός και μ' αυτήν την φροντίδα είναι που γυρεύει, για να ντύσει τις ιδέες του, «Ιστορίες» με κίνηση, μυθικές ή πραγματικές. Έάν πάρει, π.χ. από ένα δήγημα του Χάινε το ανέκδοτο του Όλλαντέζου που πετούσε, θα δει εκεί άμέσως μια παραλλαγή του μύθου του Περιπλανώμενου Ίουδαίου, το σύμβολο της αιώνια γυρεμένης γαλήνης που ή αγάπη μιας γυναίκας θα του τη δώσει, με το ευσιασμό της (από τα 1842 κιόλας είναι ή μοναδική γόνιμη ιδέα του Βάγκνερ)— και βλέπει ακόμα μια παραλλαγή των ταλαιπωριών του Όδυσσέα, της εξορίας του καλλιτέχνη που τον γέλασε ή ζωή. Από το ανέκδοτο γεννιέται ή ψυχολογική βάση, κατόπι το συμβολικό γενικευτικό δράμα, μέσα σ'ένα θαυμάσιο μυαλό, μα το έργο μένει περιγραφικό στα εξωτερικά σημεία του και πολύ σκηνικό. Αν διαφέρει από το θεαματικό μελόδραμα με το βαθή του νόημα, δεν χάνεται όμως στην ενοχλητική άοριστία των ορατογιο, μένει «θεατρικό». Αυτήν την παρατήρηση θα την κάνουμε σε κάθε βαγκνερικό δράμα, κι όσο προχωρεί ή σκέψη τόσο δίνει πιότερη προσοχή στη σκηνοθεσία και στα σκηνικά. Στο Καράβι-Φάντασμα βρίσκει κιόλας κανείς ένα δράμα μιας συνείδησης, μια φαντασμαγορία, μια Ιστορία φαντασμάτων και μια συμφωνία άπάνω σε θάλασσες που χρειάζονταν μηχανική και ζωγραφική: σε κάθε άλλο του έργο, αυτό το κυριώδικο στοιχείο των θεατρικών πραγμάτων παρουσιάζεται πλούσια. Τα μέσα που έχει το μελόδραμα, τα μεταχειρίζεται μονάχα για κάτι πιο βαθή, για ένα συμβολισμό που σε λίγο θα καθορίσουμε, συγκεκριαλιώνοντας τα αλληγορικά θέματα όλου του έργου. Αυτή ή πρακτική του θεάτρου, οδηγεί τον Βάγκνερ στο να πολεμά, όπου είναι μάεστρος ή διευθυντής, τη ρουτίνα της παράδοσης, των τραγουδιών κατά τον Ιταλικό τροπο, το άσκημο γούστο των ήθοποιών, τη μανία τους να δείχνονται, την περιφρόνηση που έχουνε στην έννοια που κρύβεται κάτω από το κείμενο του ποιήματος. Τον οδηγεί προπάντων να αναμορφώσει ύλικά την ορχήστρα, και θα κατορθώσει επιτέλους στη Μπαϊρόυτ να της επιβάλει κάποιο νέο τρόπο. Για την ενορχήστρωση όλος ο κόσμος ξέρει πώς το λάιτμοτίβο, ή

πιστροφή των παραστατικών μοτίβων της ιδέας ή των προσώπων, είναι το μεγάλο χαρακτηριστικό σημείο του Βάγκνερ· παρατηρούν πως ο Βάγκνερ δεν έκανε τίποτα άλλο παρά να το πάρει από τον Μοντοβέρντε, τον Γκρετρώ, τον Βέμπερ και πως ο Μπερλιόζ το μεταχειριζότανε κιόλας. Ο Βάγκνερ δεν το «έφευρε», όπως ούτε και το συμβολικό δράμα, μα πλάταινε με λαμπρότητα τα όρια τους. Η προσωπική του με αυτό σχέση είναι εκείνη της μουσικής μεγαλοφυΐας του, του μεγαλώτατου χαρίσματος που είχε να δημιουργεί ήχους άτριμφοιρους που δε μοιάζουν με καμιάν άλληνα και που σκεπάζει, δυναμώνει, μακρύνει στην ψυχή τη συγκίνηση του δράματος με μιὰ αφάνταστη δύναμη. Οι φιλοσοφικές και ήθικες ιδέες του Βάγκνερ μπορεί να ξεχαστούν, κ' έχει η αντίδραση κιόλας δυναμώσει έναντι της απαισιοδοξίας του που ξεφύγει κάτω από το χριστιανισμό, η ιδέα της θέλησης της ζωής ξαναπαίρνει τη σημασία της, η διδασκαλία της άρνησης της ζωής μένει με αυτόν όπως και με τον Σοπενχάουερ ένα ιστορικό γεγονός της ιδεολογίας, δεν είναι πιά στοιχείο από το όποιο η ζωή πλουταίνει και έμπνίστα: τώρα. Οι ιδέες του για το δράμα και το σκηνικό ξεχύλισμα της συμφωνίας συζητιούνται από τους όπαδούς της άγνης μουσικής. Οι ιδέες του για το θέατρο-ναό είναι πιά άρισμένες, ο συστηματικός συμβολισμός, ο υπερφυσικός του «τιτανισμός» σηκώνει την κριτική. Άλλά η άθάνατη σελίδα του έργου του είναι η μουσική και θα τη θαυμάζουν και θα υφίστανται τη μαγική γοητεία της πολύ άργότερα από την εποχή που η «συνθετική του ανομόρφωση» δε θα μένει πιά παρά σαν ένα περίεργο μνημείο της ιστορίας της μουσικής. Είχε τη δόξα να βρει τη μουσική έκφραση που γύρευε ή ευαισθησία, ή νευρική έντυπωτικότητα της εποχής μας.

Τη μουσική αυτή του Βάγκνερ, της οποίας η αυθύπαρχτη όμορφιά μας γεμίζει όσον πλείε περισσότερο, και συνοδεύει τα όνειρά μας, υποβάλλοντάς μας και τα δικά της, αυτήν την μουσική, εν τούτοις, τη θέλησε να μη χωρίζεται από το δράμα και μας απαγόρευε να την απομονώσουμε. Για κείνον το ποίημα και η μουσική θέλουνε διό παράλληλες έρμηνείες, το τραγούδι και τα λόγια του δράματος, και χωρίς να χουν διπλό σκοπό: η ποίηση πρέπει να ναι μετροημένη και περιεχτική στην έκφραση, η μελωδία, γεννημένη από το ρυθμό των στίχων που ξαναίγει, παρέχει μαζί τα θέματά της στην όρχήστρωση, είναι λοιπόν το λογικό ξεχώρισμα μεταξύ της μουσικής και της πολυφωνίας. Αυτή η τελευταία βοηθημένη από τους συνδιασμούς των λάτμοτίβων, έρμηνεύει την έσωτερική ζωή του ήρωα του δράματος και υποβάλλει στον άκροατή με την άπέραντη δύναμη μιας πολύπλοκης ήχηράδας, τις σχέσεις του ήρωα με τη φύση, τις νοητές έντύπώσεις της δράσης και της σκηνοθεσίας, τους συνδιασμούς των κύριων θεμάτων που καθιστούν ένα μεγάλο και έλαστικό σύστημα ψυχολογικών αποχρωμιών που η γλώσσα δε θα δυνό-

τανε να εκφράσει όπως οι άγνοι ήχοι. Κ' είναι αυτός ακριβώς ο πλούτος αυτού του πολύφωνου ιδιώματος που μας επιτρέπει σήμερα να διαδούμε από την όρισμένη σκέψη των βαγκνερικών θεμάτων, και να μη τον υπακούσουμε, αν μπορεί να πει κανείς. Το όργανο που έφκιασε εκείνος, είναι ακόμα πιο όμορφο παρά ο σκοπός του· η μουσική που λυγίζει κάτω από αυτό το πνεύμα που ζήταγε το τραγικό, εκδικιέται, επιζώντας στο θαυμασμό μας. Φυσικά, αν ποτέ φάνηκε στους συνειθισμένους άκροατές του επιπόλαιου μελοδράματος, του «bel canto» και της φτωχής του συνοδείας, ένα χάος άσυμβίβαστων ήχων, σήμερα κανείς δεν άρνιέται πιά τη φωτερότητά του, τις μεγάλες κλασσικές γραμμές του.

Η άκοή μορφώθηκε, για τον Βάγκνερ όπως και στον Μπετχόβεν που έσυρε κατιπάνω του τόσες άδικες επίθετες και από τον όποιο, γενικά πηγάζει, γιατί ο βαγκνερισμός είναι μιὰ μεταφορά στη σκηνή της τέχνης που άνάγγειλε η *έννατη συμφωνία*. Ολάκαιρη ή σύχρονη μουσική, έννοιωσε όλην αυτήν την τεράστια μουσική σχέση.

Μιὰ από τις μεγάλες ιδέες που εκθέτει ο Βάγκνερ είναι η ιδέα μιας γενικής μόρφωσης των τεχνών συνδυαζόμενων, όχι για να γυρίσουμε σε φόρμες που εξαφανίστηκαν μα για να έτοιμάσουμε ένα άπόλυτα νέο έργο, μιὰ σύνθεση των βαθειών αναγκών της φυλής, κάτι που δε φάνηκε ποτές ύστερα από την εποχή της έλληνικής τραγωδίας. Η ποίηση και η μουσική, χωρισμένες, είναι άνήμπορες μοναχές τους να πραγματοποιήσουν αυτό το ιδανικό, συνδυασμός του Ρυθμού (όρχηση, μιμητική ήθοποιών) της Άρμονίας (συμφωνία) και του Λόγου (ποίηση). Πρέπει να ξαναγεωθεούν, και δεν πρέπει να υπάρξει παρά ένας τύπος καλλιτέχνη τέλειου και άνώτερου, ο Ποιητής και ο Μουσικός, που έννοι και στίς διό τέχνες. Το μελόδραμα, δεν είναι παρά μιὰ φτιαστή παρωδία, άσυνάρτητη και τεχνητή αυτής της τέχνης της σύνθεσης. Μουσική, ποίηση, δεν είναι παρά τρόποι έκφρασης· η ένωσή τους μονάχα τους κάνει αυτότελους, κι αυτός ο σκοπός δεν γίνεται με μιὰ μελέτη των ιστορικών προσώπων, μα με την άλληγορική ιστορία του Άνθρώπου μπρός στη Φύση.

Αυτά είναι που εκθέτουνται στο *Μελόδραμα και δράμα*· και σημειώνουμε πάλι εδώ, χωρίς να μειώσουμε την αξία του Βάγκνερ, πως ξαναπαίρνει και πλαταίνει τις ιδέες του Λέσσιγκ, του Χέρντερ, του Χέμπελ, του Χόφμαν, του Σίλλερ και του Γκαίτε που ποθούσαν την ένωση της μουσικής και του λόγου, μιὰ ένωση, ύστερα από ένα άρχαιότατο χωρισμό μεταξύ των τεχνών που ο Γκαίτε όνομάζει «γιορτή που θα σταθεί άσύγκριτη», γιορτή που προμαντεύει το φινάλε της *Έννατης συμφωνίας*, γιορτή που είναι ο ίδιος ο *Κύκλος των Νιμπελούγκεν*, γιορτή που όνειρε ο Νίτσε στην *Εϋθύμη Γνώση*. Λοιπόν, ο Βάγκνερ μένει βαθειά γερμανός και στη μέθοδό του και στο ιδανικό του. Μα βλέπει κανείς πόσο, σ'όληνα την Εϋρώπη εκείνης της εποχής, ένα τόσο δυνατό δράμα, τόσο πο-

λύμερο, τόσο άκέραιο, θά στάθηκε άκατάληπτο στους έρασιτέχνες της έλαφριάς μουσικής ή τοῦ θεαματικοῦ μελοδράματος, στους ντιλετάντηδες της virbuosité, στους ήθοποιούς που μονάχα γυρεύανε έξωτερικά effets, στους διευθυντές των επίσημων θεάτρων. Στη Γαλλία, ένας μονάχα άνθρωπος μάντεψε τὸ τρομαχτικὸ μεγαλειὸ αὐτῆς τῆς μεγαλοφυΐας, κι ὁ ἴδιος εἶταν ἕνα σκοτεινὸ πνεῦμα άκατάληπτο, ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγάλους ποιητές μας κι ὁ πιὸ μεγάλος μας τεχνοκρίτης, ὁ Κάρολος Μοντελέρ.

Στὴ μεγαλόφρονη καὶ μεγαλόπρεπη σκέψη τοῦ Βάγκνερ, μιὰ τέτοια ιδέα θάτανε τὸ ήθικὸ εὐαγγέλιο, μιὰ λαϊκὴ λειτουργία πὸ φέρνει μαζί της ὀλόκληρη μιὰ ἀναμόρφωση τῆς κοινωνικῆς ήθικῆς, τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, τῆς τυραννίας, τοῦ ρασιοναλιστικοῦ σκεπτικισμοῦ, ὅλων ἐκείνων πὸ παραβαίνουν τὸ φυσικὸ νόμο. Αὐτῆς οἱ ἀποψες, δὲ μείναν παρὰ στὴ θεωρία μόνο, καὶ ἡ θαγκνερικὴ θρησκεία δὲν εἶναι πιά πρὰ ἕνα ἱστορικὸ γεγονός, τὸ δείγμα των μεγάλων μυστικώπων προθέσεων ἐνὸς ἀφάνταστου ἀνθρώπου πὸ εἶχε ἐπιχειρήσει νὰ δώσει στὴ μουσικὴ, ἕνα κολοσσιαῖο καὶ άκατόρθωτο ρόλο, νάνακι, ὅπως λέει ὁ Νίτσε, ὁ ἐνθουσιασμένος ήθοποιὸς τοῦ λυρικοῦ πεσσιμισμού, ὁ προφήτης ἐνὸς νεο-ρωμαντικοῦ ντεκαντατισμοῦ, ἀρνητῆς τῆς ἐπιστήμης, τοῦ νοῦ, τῆς ὕγείας καὶ τῆς πίστης πρὸς τὴν ζωὴ καὶ νὰ στολίζει αὐτὴ τὴ θλιβερὴ του ἀντίληψη μὲ στολίδια μιᾶς μαγικῆς τέχνης, ἕως στὴν πιὸ ἐκνευριστικὴ ὑποβολή. Ἐχοντας ἀναφέρει ὅλα αὐτά, χωρὶς ἄλλο σκοπὸ πρὰ νὰ δείξω τὴ μεγαλότητα σημασία τοῦ Βάγκνερ στὴν ἰδεολογικὴ ἐνεργητικότητα των τριάντα τελευταίων χρόνων, θὰ μπορέσουμε τώρα νὰ προχωρήσουμε στὴν ἐξέταση των ἴδιων των θεμάτων, καὶ νὰ καθορίσουμε τὸ σύμβολο πὸ κρύβονταν κάτω ἀπὸ τοὺς μύθους.

(Μεταφρ. Κ. Π.)

ΟΡΓΙΑ ΦΩΤΟΣ

— Μιὰ σειρά σὰν κάποιον βάρθρο —

I

Κ' εἶν' ἡ χαρὰ μας σάλπιγγα καὶ τὸ διαλάλησε
πὸς τὸ μεθύσι τῆς ἀγάπης μας, πλημμύρα.
Γλύκανε αὐγὴ — φωτιά! . . — σὲ κάθε ἀκροοῦρανον
ἀρχαῖκό. — Φῶς! κ' ἡ Ζωὴ δὲν εἶναι στείρα!

Φίλε, γιὰ πὲς τὰ λόγια πὸ μαγέψαμε...
Κ' ἡ κάθε τοῦ κρασιοῦ μας σταῖλα θάχει ἀστράψει!
— Βίβα! κι ὁ ἀρχαῖος "Ὀνειρος μᾶς μέθυσε,
στοῦ νέου "Ὀλύμπου πῶρχεται τὴ λάμψη! . .

II

Ἡ ψυχὴ Ἄνάσταση μὲς σταῖσπρα
Καὶ πορφυρένια ἡ Ἀγάπη — καὶ φιλοῦνται . .
Κ' ἐμὲ ἡ Ἐμπνοὴ μου μὲς στὸν ἥλιο
μέθυσε σ' ὕμνους . . Κι ὦ! ἡ Ἀγάπη,

ὡς μᾶς ἀρπάζει τῶνειρο των Θεῶν,
— πὸν νὰ τους! . .
σκῦψε καὶ φέγγει! . . Στὴ χαρὰ τους
αὐγὴ χαράζει . . ἄς φιληθοῦμεν
— ὦ φῶς! . .

III

— Πρωί, τὰ ρόδα κι ἄ δὲν ἀνοῖξαν
τ' Ἀπρίλη ἡ χάρη ἀπάνω τους χαράζει.
Κατάρια στοὺς πὸν δὲν ξεφάντωσαν
τὸ μῆνα Ἀπρίλη! . . — Ἀγάπη, τί μᾶς νοιάζει;

Ἐμεῖς πὸν ξενοχτίσαμε γιορταῖζουμε . .
— Κι ὅμως καὶ πὸς; Ἡ βιόλα μας ἀνθεῖ
κι αὐτοὶ δὲν πίνουν! . . — Κέρνα μου, Ἀγάπη,
μπροῦσκο τὸ κρασί! Μεθοῦν οἱ ἀνθοί,
καὶ τᾶστρα σβύνουν! . .

"ΧΑΙΡΕ."

I

A Mme XENIA LOMAKENA

Ἡ κάμαρη ξεπάγιαζε.. Πλαταίνανε
 μὲς στὸ ματιῶνε τὴν ὀδύνη οἱ δυὸ ψυχές.
 Ὁ πόνος τυραννοῦσε.. Πές, θυμήθηκες
 τὴν ὥρα αὐτὴ τίς παιδικές σου προσευχές;
 Σταυροκοπήθηκες—

Ἡ κάμαρη ξεπάγιαζε.. Σὲ μιὰ γωνιά
 κ' οἱ δυὸ καρτέλες; —γιὰ ποιὸς ξένους;...
 —Σὰ διωθήκαμε
 Πᾶ στὰ μαλλιά σου μιὰ ξανθιὰν ἐλπίδα χάραξε
 Καὶ φιληθήκαμε — —

II

— Μοῦλες πὼς τὸν ἀγάπησες (στὰ μάτια σου
 χαϊδολογοῦσε ἡ θύμηση κλαμμένη . . .)
 Καὶ μοῦλες «Νὰ πὺ μ' ἔφερε . . .». Καὶ τῶναιρο
 ράγισε στὴ φωνή σου, πικραμένη.

Κ' ἔπειτα, σὰ θυμήθηκες, μοῦ ξάνοιζες
 τὰ στήθεια σου καὶ μοῦλες «Ἐλα, ξένε . . .»
 Κ' ἐγὼ λειτούργησα τοὺς πόνους σου κα' ἀγίασανε,
 σοῦ φίλησα τὸ χέρι κ' εἶπα «Χαῖρε...»

III

— A. C. —

— Ἄγγελος πρωτοστάτης, σκαλιγμένος
 μὲς σὲ μιὰ μαύρη πέτρα, θλίψεως κρῖνο
 σ' ἔφερε νὰ μυρῆσης, κα' ὦ ψυχὴ μου,
 ὡς πάσχεις καὶ πονεῖς, μέθα! Σοῦ χύνω

τὸν ἥλιο ποῦλιε ἡ πασχαλιὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλη
 καὶ μέστωσε ἡ ἀγάπη της σὲ μῦρο,
 σὲ μῦρο καὶ σὲ χρῶμα . . — Κέρνα, ὡς νὰ γύρω
 καὶ πάλι στὶς ἀγάπες τῶν Ὀνειρώων.

*

Κι' ὅμως μπορεῖς, ἀρνήσου, πὼς γιὰ πάντα,
 κάποιον παράθυρο πάνοιχτηκε τὸ Μάρτη
 γιὰ νᾶμπη ἢ χαραυγὴ καὶ νὰ φωτίση
 τὸ κλείσανε καὶ πάει . . . Κι' ἄμα θᾶρτη

νὰ ρηγαδέψη ὁ Μέγας Ἥλιος, κλειδωμένη,
 ἢ Ἀγάπη μὲς στὴν κάμαρη . . . —Χαρά σου!
 κα' ὁ Μέγας Ἥλιος θὰ συμχτῆ στὴ γιασεμιά σου
 κ' ἐσὺ σὰν τὴ μυρῆσης θὰ μεθύσης
 καὶ θὰ ξεχάσης, ὦ χαρά σου! . . .

ΔΗΜ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΟΙ ΝΥΧΤΙΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ ΜΟΥ

Θέ νὰ περνῶ συχνὰ πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τῶν αἰσθημάτων

Ἦστερ' ἀπὸ τὸ κατέβασμα τῆς λάμπας οἱ ματιές μου ξαναθυμῶνται τίς γη-
 τειές τοῦ μισόφωτου Ἐξω ἀπὸ τὸν ὄνειρικὸ κύκλο τῶν ἀχτίδων ἡ Νύχτα
 βιάζει τοὺς ἴσκιους ὡς τοὺς κόρφους τῶν γωνιῶν, τὸ σκοτάδι ὀρθώνει τίς φαν-
 τασιές τῶν ματιῶν πὺ δὲν ἀρνήθηκαν τὸ γλυκασμὸ τους

Χειρονομίες μὲ τὸ σπασμὸ τῆς ἀπάτης σὰ νὰ σκίζονε ἐξω τὸ σόριασμα τῶν
 ἀτόμαυρου Στ' αὐτιά μου τὰ κουρασμένα ἀπὸ τίς ὁποιες βοές τῆς ἡμέρας,
 κάποια θροίσματα σὰ νὰ σκοντάπτουν μὲ τὴν ἀνησυχία τοῦ ἄστατου Στ' ἀν-
 θογνάλι μου τὸ στερνὸ λιγοθύμισμα τῶν ζουμπουλιῶν μοῦ ξανοίγει τίς ξένευρες
 ἱκεσίες τῶν μύρων

Ἀγρίκητα κύκλωσε τοὺς ἴσκιους τὸ φάσμα τῆς σιωπῆς

Βαθεῖα μέσα μου ὄνειρα καὶ σκέψεις διαβαίνουν στὸ ἀκολούθημα τοῦ ἀσύ-
 νειδου. Μὲ τὸ διάβα τους θέ νὰ περνῶ πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τῶν αἰσθημάτων

Στὶς λατρεῖες τῶν μισόφωτων πὺ ἀφώνησαν, πάντα καὶ θ' ἀρχινῶ τίς νοσταλ-
 γικὲς λαλιές μου πὺ ξαφνίζονται στὸν ἀντίλαλό τους

Θέ ν' ἀνατριχιάζεις γιὰ πάντα στὸ μουλωμὸ τῶν πόνων σου, ὦ Σιγῆ

Στὴν ξερνθμὴν ἀκνησιὰ σου θέ νὰ ἐγκυμονιέται ἓνα ἄπεροχο ὄραμα

Ἄλτρωτα ἀπὸ τὸ φάσμα σου θ' ἀφωνοῦμε μπρὸς στὰ μυστικὰ τῶν δημιουρ-
 γικῶν κύκλων, κ' ἡ γλωμάδα σου θὰ μᾶς πετρώνει ὡς τίς φοβέρες τῶν θάνατων

Σὲ σένα θὰ θαυμάσουμε τὸ μεγαλεῖο τοῦ Ἄγνωρου καὶ στὰ αἰνίγματα τῆς
 ζήσης μας ἐσένα θὰ ζοῦμε—ὅπως τὸν ἀνθὸ τοῦ Ἄοριστου—

Πάντα στὰ μυστηριακά σου ξόρκια τὸ πνεῦμα μας θὰ σιάζεται μὲ τίς κρύφτες
 ἀποκάλυψες καὶ ἡ ἀπαντοχὴ τῆς λατρείας μ' ἐσένα θὰ βυθαίει σιτοὺς κυκλωμοὺς
 τῆς δέησης

Και θά σ' εὐχιοῦμαι πάντα στὸ ξεμονάχισμά μου μέσα στὶς γητειές τοῦ μισοφώτου

Παίρνει νὰ ξεχωρίζει σιμά μου ἡ μονότονη ἀνάσα τοῦ ἀδερφοῦ μου στὸ γαληνεμὸ τοῦ ὕπνου

Τὸ βράχνιασμά της στὸ σουδάριο τῆς σιγῆς χλωμαίνει τις ἀδύναμες συγκίνησές μου—κ' ἡ ἀνάσα του με δεσπάζει ὁλοένα ὥς τις ἄκριες τῆς θύμησης ποὺ δὲ μ' ἄφησε ἀκλαυτο

Μοιραῖοι φόβοι ἀπλώσανε στὴ μορφὴ του τὴ χλωμάδα τῆς πρόωρης ὀρφάνειας

Στὴ μορφοδίστικην ὑπαρξή του τὸ ἀδίκημα τοῦ κόσμου τραβάει βαρειά τὸ βῆμα τῶν κριμάτων Καὶ τὰ ὄνειρα δὲ θὰ τοῦ χαρίστηκαν στὸ λαγοκοίμισμά του Καὶ θὰ ζήσει γιὰ πάντα τοὺς καημοὺς τῆς ὀρφάνειας, καὶ στοὺς ὕπνους θ' ἀποζητῆ τοῦ κάκου τὴν πατρικὴ καλοσύνη ποὺ δὲ γνώρισε

Ἄν ἔρθει ἡ Μοῖρα βουδὴ στὴν ἡρεμία τοῦ ὕπνου του, θὰ ἰδεῖ τὸ χλωμισμά του, θ' ἀκούσει τὴ βραχνή του ἀνάσα ποὺ βάραινε τὸ κλάμα, θὰ νοιώσει τὸ ἄδειο τῆς ψυχῆς του ποὺ δὲ γιομίζει, καὶ θὰ σκιαχτεῖ καὶ θὰ γυρίσει βουδὴ στοὺς λυρικοὺς φανταγμοὺς μου—ἀπ' ὅθε κίνησε

Εἶνε τώρα οἱ στιγμὲς τῆς γαλήνης σου, ὦ ἀδερφέ μου, καὶ εἶνε οἱ στιγμὲς τοῦ πόνου σου! Ὁ ὕπνος σου μοῦ χλωμαίνει τις ἀδύναμες συγκίνησές μου—εἶν' οἱ στιγμὲς ποὺ δὲ μ' ἄφησαν ἀκλαυτο

Καὶ πάντα ἀγνοῦφραίνεται μπρὸς μου ἡ μορφὴ τοῦ πατέρα μου ὅπως τὴ βλέπω ἐγὼ

28 τοῦ Μάρτη 1920

ΦΛΕΒΑΡΗΣ

Βουρκομένες συγνεφίες ὁλοένα καὶ σωριάζονται ἀκόμα—λὲς νὰ νεύονται θανατερόν ἀγκάλιασμα τῆς πλάσης

Τ' ἀγέρι ποὺ θὰ σκορπίσει τις θλίψεις τῶν ἀχνῶν ὅπως ληρωτῆς δὲ φάνηκε ἀκόμα με τὴν ἀψηλὴ σκληρότη Σ' ἐρημικὰ τοπία ὁ κίτρινος καημὸς τῶν φύλλων ἀκόμα δὲ σωριάστηκε μὰ βάσταξε ἀσάλευτος νεροπονιὲς καὶ χιονισμένες πνοές, περήφανος στὸ μαρασμό του

Ὡ νίκες ἔλεινες ἀνδράποδων!

Παράστες οἱ μούχλες κοκινίζουν στοὺς ἔχυμους κορμούς—σκελετοὶ ρημάχτηκαν ἀπόσκεποι ὅπου βάτων φύλλωσιές, καὶ τίποτε! Οὔτε κρηγμοὶ πείνας μαυρολογήσανε σὲ κοπάδια κορακιῶν Ἴσως τὸ πράσινο ν' ἀπλώσει, κ' ἴσως ὁ τραῦλας ὁ τρανὸς ν' ἀνοίξει γαλανές ἀγκαλιές με γερανωποὺς ἀχνούς, ἀνάριους ὅπως λιβανιοῦ κι' ὅπως θυμιάμας ἰκτισίας

Τώρα ἀκόμη κάποια χειμωνικὴ νάρχη θὰ κατέχει τὴ φύση καὶ θὰ σωριάζονται ὁλοένα βουρκομένες οἱ συγνεφίες

Ὡ! ἡ κασσοφιά δὲ θ' ἀφίσει τὸ νοσταλγικὸ μᾶτι νὰ φτάσει ὡς πέρα

Τ' ἀγέρι ποὺ θὰ σκορπίσει θυμπτώματα δὲ φύσηξε ἀκόμα

Κάποιος τῆς ζήσης ροθμός θὰ μ' ἔχει τώρα σφεντιονήσει τὴν κατάρα τοῦ μᾶ-

νου κ' ἴσως κάποιες καταστροφές νὰ φυλλοροήσανε τριγύρω μου. Ἡ σκάλα τρίζει ὁλοένα ὅπως στ' ἀνέβασμα ἰσκιῶν, κι' ὅπως στὴν πνοὴ συμφορᾶς

Πάντα λοιπὸν θὰ με ραγίζει ἡ δοκιμασία τῶν αἱμάτων καὶ πάντα στ' αὐτιά μου στερνοὶ θὰ βογγᾶνε στεναγμοί;—Λησιμονημένες λατρεῖες μουχρώνουνε μπρὸς μου Ἀνίδωτα χέρια νευρικά ξεσκίσανε κάποια τούλια ἱερῶν

Οἱ πόρτες τρίζουν καὶ χάσκουνε ὅπως στὸ ἔμπα κατάρας!

Παραπονεῖμαι με τοὺς δεσμοὺς ποὺ σπάσανε

—Στὴν ἄκρη τῶν σπασμένων δεσμῶν κάποια πλήθη σὲ λιτανεῖες ἀλαζονικῆς—κι' ὅμως, τὸ βαθὺ παράπονο πάντα καὶ θ' ἀναβρῶζει ἀπὸ ἀδυναμίες ποὺ δὲν ρημάχτηκαν Ἀνατριχίλες με κρῶνουν στὸ σκάσιμο τῶν δεσμῶν τῶρα ποὺ μοῦ κινοῦν τὸ παράπονο

Ἐφές καὶ πάλι μοῦ χλωμισε ἡ λαχτάρα ἰσκιῶν προγονικῶν π' ἀρνῆθηκα—στοῦ φεγγαριοῦ τὸ δῦσμα—ὦ, πῶς με παγώνει ἡ ἀρνηση ἀγάπης κ' ἡ ἀλησμονιὰ σεβασμῶν!

Στὰ παράθυρα ψιλὸ χιονόβροχο

Κ' ἴσως ἀκόμα νὰ με δέρνει ὁλοένα ἡ κατάρα τοῦ μόνου με τις ἀδύναμες καλωσύνες τοῦ ἄτολμου

Κι' ὅλο προβαίνει ἡ μεγάλη μέρα τῆς ζωῆς μου προβαίνει στὸν ἀμέτρητο δρόμο Πίσω τῆς γηρεμοὶ μυστήριων κι' ἐμπρὸς ὄρια ἀνίπαρχια με νεκρωμένα γαλήνια μέτωπα στὴ μέση—ὦ, τὸ ἀπέλιπμα τῆς νεκρικῆς γαλήνης! Θέ νάχω ἀξιωθεί νὸ ξεπέρασμά του, ὅπως θριαμβευτῆς

Σὲ κάποιες μοιραῖες στιγμὲς τὸ μᾶτι μου ξεπερνᾷ τὴ γαλήνη τῆς νέκρας—ὅπως παράτολμες κινήσεις πρὸς τὸ πιάσιμο κάποιας ἀκλήρης ἀλήθειας—καὶ ζαλισμένο σταματᾷ σ' ὑπέρνοια ἰδώματα

. . . . Μεγάλες μέρες ὅπως Ἀμαζόνες με τ' αἶτια ξορμᾶνε ὡς τις ἀφταστές ἄκριες καὶ τρέχουν καὶ παίζουν καὶ μονοσκοῦνε ὅλες χυμᾶνε πρὸς ἀνίδωτους κάμπους—ὄλο πέρα ἀπὸ τὰ νοσταλγικὰ ἀτενίσματα—
Συγχίσματα χρωμάτων, κι' ἀχνῶν σ' ἔκστατες

Πουθενά τέλος κι' ὄριο

Στὴ μεγάλη μέρα τῆς ζωῆς μου ὁλοένα μαρτυρῶ κάποιες κρυφές ἀλλαγές καὶ στ' ἀπέλιπμά μου καὶ μοῦ μέλλεται ὡς τὸ γέμμα τῆς μεγάλης μέρας Ὅμως ἀκόμα ἀναπόσταχτος καρτερῶ ἀλαργινές ἀνοιξές μες στὸ βουβαμὸ τοῦ ἀμφιβόλου Κ' ἡ ματιά μου μεθυσμένη κάποτε με τις νοσταλγίες τῶν ἀνεκπλήρωτων, ἀτενίζει ὡς τὸ γέμμα τῆς μεγάλης μέρας μου, ὅπου ἀμαζόνες ξορμᾶνε ὡς τις ἀφταστές ἄκριες.

Κι' ἔχω ἀηδιάσει τις ξερὲς περηφάνειες τῶν συσταλμένων μουλωμῶν Καὶ τὸ χλωμισμα τῆς γαλήνης δὲν τὸ θέλω. Τὸ σπάσιμο τῶν δεσμῶν με πνίγει κ' ὅμως θαρρετὰ προσπαθῶ νὰ πηδήξω πέρα ἀπὸ δοκιμασίες νυχτερινές

Ὡ! τώρα εἶμαι ὁ με τις ὅποιες μου βίες

Καὶ τὸν ὕπνιασμό τῆς σιγῆς ἀπόριξα ὡς τὸν Καιάδα τῆς περιφρόνησης.

Θέλω νὰ ζήσω ὅλες τις μέρες μες τὸ θάνασμα τοῦ σκληροῦ λιοβοριοῦ

Καὶ τὰ σούφρονα τὰ λιγνὰ θάθελα νὰ τυρῶνουν ἢ νὰ πέφτουν στῆς νύχτας τὰ ἀζανα

Στή μεγάλη μέρα της ζωής μου άτενίζω τὸ γέγραμμά της
 Κ' εἰκόνες ἡρώϊσσοις μου στοιχίζουσι τὴς ἐσώτερες στιγμῆς μου. . .
 —: Ἡρωϊκῆς λειτουργίαις χαδεύουσι τὸ ξαπόσταμα τῆς βίας μου . . .
 —Πρὸς κάποια ὑπέροχα εἰδῶλα θυμιάμας καὶ λιβάνια τὰ ὄνειρα καὶ τὰ αἰσθη-
 ματά μου . . .

Τώρα περνῶ πέρα ἀπὸ δοκιμασίαις νυχτερινῆς . . .

Ἄδριανούπολη, Φλεβάρης 1920.

ΤΑΣΟΣ ΠΑΡΕΒΡΙΤΗΣ

ΞΕΦΑΝΤΩΜΑΤΑ

I

Ἄργοκλαίνε οἱ ὄρες.
 Τὸ σούρουπο ἀγκαλιάζει τὴς θαβειῆς ἔκτασες καὶ σκύβουσι τὰ σύννεφα
 νὰ βυθιστοῦν μὲς στὸ νυστασμένο του ἀγροκύλισμα.
 Κάποια βιολιά γιορτάζουσι τὴ νύχτα τῆς νεκρωμένης μελωδίας.
 Καὶ στὸ πένθος ποῦ πνίγει τὴ δύση,
 Ἄργοκλαίνε οἱ ὄρες.

II

Κάποιες ψυχῆς σπαράζουσι.
 Μὲς ἀπ' τὰ σύννεφα κυλοῦν τὰ δάκρυα τους στὴ γιγάντινῃ λίμνῃ.
 Οἱ λιγωμένες στιγμῆς ξαφνίζουσι ἀγνατεύοντας τὰ σάββανα τοῦ
 πόνου.
 Τὰ σάββανα τοῦ πόνου ἀνεμίζουσι μ' ἀργόηχο ψιθύρισμα.
 Κάποιες ψυχῆς σπαράζουσι.

III

Οἱ ἀγέρηδες ψέλνουν τὸ αἰώνιο.
 Καὶ στήνουν χοροὺς τ' ἀνίσκιωτα στ' ἀπέραντο.
 Γαλάζια λυγρὰ ἢ σελήνη — Λαχτάρισμα ψυχῆς —
 Μέσα στὰ ρόδα ὁ οὐρανὸς τὴν ἡδονὴν ξεχώνει.
 Οἱ ἀγέρηδες ψέλνουν τὸ αἰώνιο.

IV

Ἄνάλαφρα ἀρμενίζουσι οἱ πόθοι.
 Λαχταρισμένη ξεψυχᾷ ἢ ἠχώ στίς ἀγκαλιῆς τοῦ χρόνου.
 Ἐέθωρα ὄνειρα σὰν ἱσικίαι περνᾶν πλανημένα στὴν πλάση.

Στενάζουσι οἱ ἀνατριχίλλες στ' ἀνέγγιχτο φίλημα τῆς μέθης.
 Ἄνάλαφρα ἀρμενίζουσι οἱ πόθοι.

V

Τὸ χάδι τῆς ἀρμονίας ἀπλώνεται.
 Οἱ σκιῆς τῶν δέντρων ἀγκαλιάζουσι στὸ μυστικόπαθο βλέμμα τους τὴ
 γυναίκα ὁμορφιά τῆς φύσης.
 Ἡ καρδιά τῆς νύχτας ριγοτρέμει στ' ἀνάλαφρο ξεψύχισμα τοῦ λι-
 γόθυμου μπάτη.
 Ὁ λιγόθυμος μπάτης ξεφυλλίζει κάποιες μελαχρινῆς ἀνεμῶνες καὶ
 ραίνει τες στὸ μνήμα τῆς ἀγάπης.
 Τὸ χάδι τῆς ἀρμονίας ἀπλώνεται.

VI

Τὰ κόκκαλα τῆς θλίψης σπαρταρᾶνε μὲς στὸ μνήμα.
 Τὰ κυπαρίσσια — λιγνῆς ψυχῆς — ρουφᾶνε τὴ νάρκη ποῦ κερνᾷ ἢ
 ὁμίχλη τῆς ἀπεραντωσίας.
 Ἡ ἀπεραντωσία τῆς νάρκης σμίγει στὰ μάγια τῆς τὸν ψίθυρο τοῦ
 ρουμανιῦ.
 Ἀχνότρεμνῃ δροσιὰ — δάκρυ τῆς ἡδονῆς — ραίνει τὴν εὐτυχίαν, ποῦ
 σβύνει λαχταρισμένη πάνω στὰ μνήματα.
 Τὰ κόκκαλα τῆς θλίψης σπαρταρᾶνε μὲς στὸ μνήμα.

VII

Τὰ πανηγύρια ζαλισμένα στοὺς δρόμους.
 Τὸ σεληνόφωτο τῆς ἀπαγοήτεψης φωτίζει τοὺς ἄθωρους δρόμους.
 Οἱ ἄθωροι δρόμοι ὁδηγᾶνε στ' ἀνήλιαγο ἀνθοκηπι.
 Κι' ἀπ' τ' ἀνήλιαγο ἀνθοκηπι — φωλιὰ τῆς ἀγνῆς παρθενιαῆς — ἀχοῖ
 ὀργάνων τῆς ἡδονῆς.
 Τὰ πανηγύρια ζαλισμένα στοὺς δρόμους.

ΣΙΜΟΣ ΦΑΝΑΣ

ΑΠ ΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΜΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ

Ίσως μιά επισκόπηση της γενικής κίνησης των Ἑλληνικῶν γραμμάτων τῆν τελευταία τούτη χρονιά, νὰ θεωρηθῆ ἀπ' ἐκείνον πού θ' ἀκούσει τὰ ὀνόματα τῶν περιοδικῶν πού φάνηκαν καί τῶν βιβλίων πού ἐκδόθησαν, σάν κάτι ἀρκετά τολμηρό, γιά κριτική σημείωση. Ὅσο ὅμως κοντήτερα πλησιάζουμε βλέπουμε πῶς ἡ ἐργασία αὐτή δὲν εἶναι τίποτε τό τόσο δύσκολο, τῆ στιγμῆ πού δὲν ἔχει νά κρίνει κάτι τό σοβαρό. Ἡ λογοτεχνία μας, εἶναι ἀλήθεια, πῶς πῆρε πολὺ σύντομα ἀπ' τὴν ἀρχὴς τῆς μιά ἀξιοπαρατήρητη πρόοδο, ἀπ' τὴν ὁποία περιμέναμε οὐσιωδέστερα ἀποτελέσματα. Ὅπως ἀποδείξαμε σ' ἓνα προηγούμενο ἄρθρο μας, τίποτε τέτοιο δὲν συνέβηκε. Ἡ ἀρχική μας αὐτὴ πρόοδο, εἶχε τὴν κατάπτωσή της, κατάπτωση πού δὲν ἔχει τίς βάσεις της σὲ αἷτια ἰσχυρὰ καὶ ἀναγκαστικά.

Μετὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἔργου τοῦ Παλαμά, τοῦ Καρκαβίτσα, τοῦ Ξενόπουλου, τοῦ Καμπόση, τοῦ Θεοτόκη, τοῦ Χατζόπουλου, ὅλοι περιμέναμε μίαν ἐξέλιξη στὴν κατόπι γενεὰ τῶν νέων πού θάρχουνταν νὰ διαδεχτοῦν τοὺς παλιούς, φέρνοντας τὴν καινούρια λάμψη τῆς ζωῆς τους, καὶ μὲ τὴν πρόθεση χωρὶς νὰ ρίξουν τίποτα ἀπὸ τὴν παλιὰ παράδοση νὰ δημιουργήσουν πάνω στὴν ἴδια σειρά, τὴ νέα Ἑλληνικὴ τέχνη. Κι' ἐκεῖνο πού μᾶς κάνει νὰ στεκόμαστε ἀκόμα πιὸ σαστισμένοι πρὸς στὴν ἀδική μας στασιμότητα, εἶναι πού ἀκόμα κι' αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ δὲν ὑποστήκανε τὴν ἐξέλιξη τούτῃ τῆς καλητέρεψης.

Βέβαια ἦταν φυσικό, πῶς ἀπὸ τὸν Παλαμά, δὲ μπορούσαμε νάχουμε τὴν ἀπαίτηση νὰ μᾶς δώσει σὲ καινούριο τοῦ ἔργου μιά νέα μορφή τῆς μεγάλης του τέχνης. Ὁ Παλαμάς μὲ τὴν «Ἀσάλυτη Ζωή» τὸ «Ἄσκαλόγο τοῦ Γόφτου» καὶ μὲ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» εἶχε φτιάξει τὸ ἀνώτατο ὅριό τοῦ ὅτι μπορούσε νὰ μᾶς δώσει. Οἱ «Βωμοὶ» «Τὰ παράκαιρα» καὶ τὰ «Δεκατετραστιχα» πού μιά σειρά τους δημοσιεύουνε τὰ τελευταία «Γράμματα» δὲν μπορούσαν παρά νὰ εἶναι μιά συνέχεια τοῦ ὅλου τοῦ ἔργου, πᾶνω στὴν ἴδια ἰδέα, μὲ τὴν ἴδια υπερήφανη καὶ ὀρμητικὴ πνοή, καὶ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμά μένει μοναδικὸ στὴν ἱστορία τῆς φιλολογίας μας, γιατί εἶναι καὶ τὸ μόνο ἔργο πῶς ριχμένες τίς ρίζες του μέσα στὴν ἀληθινότερη ἐκδήλωση τῆς ζωῆς μας, καὶ γιατί ἀκόμα καὶ στίς πιὸ τελευταίους του γραμμὰς κρύβει μίαν ἔστω καὶ πολὺ ἀμυδρὴ τάση πρὸς τὸ τελειότερο.

Ποτὲ ὅμως δὲν μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε πῶς στὰ νεώτερα ἔργα τῶν Θεοτόκη καὶ Χατζόπουλου, δὲ θὰ βλέπαμε κἄποια γιγάντια μεταβολή. «Ὁ κατάδικος» τοῦ πρώτου πῶς ἐκδοθεῖ σὲ βιβλίο, καὶ οἱ «Ἄπλοὶ Τρόποι» τοῦ δεύτερου κυρίως (ἐκδοσὴ 1920) φέρνουνε τὴ σφραγίδα τῆς χειροτέρεψης, πρᾶμα πού δὲν παρατηροῦμεν στὸν κ. Ξενόπουλο. Διήγημα ἠθογραφικὸ τὸ πρῶτο. Δὲν τοῦ λείπει οὔτε ἡ ψυχολογία, οὔτε ἡ ἰδέα. Τοῦ λείπει ὅμως τὸ κυριώτερο: τὸ περιβάλλον τοῦ 20οῦ αἰῶνα, καὶ τὸ κάνει ὄχι μόνο νὰ μὴν ἀρέζεται παρά νὰ μὴ διαβάζεται. Κι' ὅταν λέμε περιβάλλον, δίνουμε στὴ λέξη μιά γενικότερη σημασία, χωρὶς νὰ περιορίζουμε στὰ πρόσωπα καὶ τὰ μέρη πού κλείνει μέσα του, παρά στὸν τρόπο τῆς πλοκῆς, τῆς θέσης, τῆς μορφῆς. Οἱ «Ἄπλοὶ Τρόποι» ποιητικοὶ συλλογῆ, φέρνει χειρότερα δείγματα μιάς παραστρατισμένης διάνοιας, πού δημιουργήσε μὲ μόνο σκοπὸ νὰ ἐκδόσῃ τόμο. Ποτὲ δὲν περιμέναμε, πῶς συνέχεια τοῦ «Φθινόπωρου» θάταν οἱ «Ἄπλοὶ Τρόποι». Μιά πολὺ μεγαλύτερη πρόοδο κι' ἓνα δείγμα μιάς ἐργασίας ἐπιμονῆς καὶ σταθερῆς μᾶς φέρνουνε τὰ «Πετριές στὸν Ἥλιο» ἔργο δημοσιευμένο καὶ στὴ «Νέα Ζωή» τοῦ 1912

κοὶ «Φοιτηταὶ» τοῦ Ξενόπουλου, πού χωρὶς βέβαια νὰ σημειώνουνε μιά νέα σταδιοδρομία τοῦ συγγραφέα τους, μᾶς παρουσιάζουνε τὰ κατορθώματα τῆς εὐλικρινῆς προσπάθειας. Ἡ ἐκδοσὴ σὲ τόμο τῶν ἔργων τοῦ Γρυπάρη «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακότες» δὲν ἔχει κανένα ἔργο ἀνέκδοτο.

Αὐτὰ σύντομα μπορούμε νὰ παρατηρήσουμε γιά τοὺς παλιούς τεχνίτες, πού ζοῦνε ἀκόμα μὲ τοὺς σύγχρονούς μας. Ἐξω ἀπὸ τὸν Παλαμά καὶ τὸν Ξενόπουλο κανένας δὲν ἔχει δημιουργήσει τόσο ἔργο ὀγκώδικο, πούναί ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους παράγοντες τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῆς προόδου, στίς νιόβγαλτες φιλολογίαις. Μιά πολυμικὴ ἀνόητη θέλησις νὰ ρίξει τὴν ἀξία τους, πολεμικὴ πού ὅταν γίνεται ἀπὸ μέρος ὁμοίων μὲ τὸ Σκίπη, δὲν μπορεῖ παρά νὰ φέρει τὰ γέλοια.

Τῶν νεώτερων τὸ ἔργο βρίσκεται κυρίως σκορπισμένο στὰ περιοδικὰ μας, πού γιά μιά στιγμὴ φάνηκαν μαζωμένα, γιά νὰ χαθοῦν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, παρασέρνοντα καὶ τὸ περισσότερο μέρος τοῦ περιεχομένου τους. Ὅλα νομίζε κανεὶς πῶς εἶχαν ἰδρυθεῖ γιά ἓνα μόνο σκοπὸ: τὴν ἐξήμνηση μερικῶν ἀτομῶν πού πέρναν γιά πρότυπο. Ὁ «Βωμός» τὸ Βουτυρά, ὁ «Πυρρός» τὸν Παρορίτη καὶ τὸν Π. Ταγκόπουλο, ὁ «Νουμάς» τὸ Δ. Ταγκόπουλο, οἱ «Νέοι» τὸ Νικολαΐδη καὶ τὸ Σικελιανό, ἡ «Λύρα» τὸ Σικελιανό, ὁ «Μαῦρος Γάτος» τὸ Σπυταλά καὶ τὰ «Γράμματα» ἀλλάζοντας καὶ πέρνοντας πότε τὸν ἓνα πότε τὸν ἄλλο.

Ἀπ' ὅλο τὸ κύκλο τῶν νεανικῶν τούτων εἰδωλῶν ξεχωρίζει μόνος ὁ Σικελιανός, ὁ μόνος πού κατέχει τὴν τέχνη του, πού ἐπαδιδῶκει κάποιον σκοπὸ, γυρεύοντας νὰ πλάσει κάποιον νέα γιά τὴν Ἑλλάδα ποίηση στὴ σύλληψη καὶ τὴν ἐκτέλεση, ἀδιάφορο ἂν αὐτὴ εἶναι παρμένη ἀπὸ ξένο. Τὸ νὰ μιμηθεῖ κανεὶς κάτι πού ἀξίζει τὸν κόπο γιά μίμηση δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐλάττωμα τῆ στιγμῆ πού ἐκδηλωνόμενος φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς ἀτομικότητος. Μερικοὶ γύρανε σκοτεινότητα στὸ ἔργο τοῦ τόσο καθαροῦ ποιητῆ, πού ἀκόμα προσπαθεῖ νὰ βρεῖ τὸν ὀριστικὸ του δρόμο. Μιά ἔλλειψή του ἀρκετὰ σημαντικὴ εἶναι ἡ στριφνότητα τῆς φράσης του, πῶς τὴν ἀρχὴ τῆς σὲ μιά παράλογη ἐπίδειξη, κι' αὐτὴ εἶναι ἡ σκοτεινότητά του. Πολλὲς φορές θέλοντας νὰ καταπιᾶσῃ κάτι τό πολὺ τολμηρὸ καὶ ὑψωμένο στὴν τέχνη ἐνοῦ Αἰσχύλου ἢ ἐνοῦ Claudel, πρόσωπων ἀρκετὰ ἀταίριαστων, καταντῆ ἐνοχλητικὸς μὲ τίς ἀτελείωτες ἀερολογίαις πούναί συνέπεια τοῦ ὅτι δὲν ἔχει νὰ μᾶς πει τίποτα ἢ πού δὲν αἰσθάνθηκε ἐκεῖνο πού θὰ μᾶς πει. Ἡ κίνηση πού γέννησε γύρω στὸ ἔργο τοῦ ἀπὸ τοὺς νέους δὲν ἦταν ἀδική, γιατί αὐτὸς ἦταν ἰκανὸς νὰ δώσει κάτι. Ποιὸς ὅμως ἀπὸ τοὺς νέους πρόσεξε ἀληθινὰ στὸ ἔργο του; Ὅλοι παρασύρθηκαν ἀπὸ μιά ἐγωπαθῆ καὶ ψεύτικη ὀρμή, πού θάδριοκε τὴ δικαιολογία τῆς μόνο τῆ στιγμῆ πού θ' ἀποφάσιζε καὶ θάχε τὴ δύναμη ν' ἀντλήσει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της. Ἡ ἀμάθεια ὄλων τοὺς ἔκανε διηγηματογράφους καὶ ποιητῆς τῆς στιγμῆς, καὶ σήμερα κανένας δὲν ἐργάζεται, γιατί πέρασε ἡ μανία τῆς δημιουργίας.

Οἱ ἄλλοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Νικολαΐδη, δὲν ἀξίζει οὔτε νὰναφερθοῦνε στὸ σημερινὸ κύκλο τῶν γραμμάτων μας, γιατί μᾶς κάνουνε νὰ σκεφτοῦμαστε πολὺ λυπερὰ γιά τὸ μέλλον τῆς τέχνης μας. Γιά τίς μορφές τῶν ἔργων τους καὶ τίς φάσεις πῶλαβαν, εἶπαμε ἀρκετὰ στὴν προηγούμενη μελέτη μας, δίχως νὰναφέρουμε ὀνόματα, καὶ θὰ νὰγκαζοῦμασταν νὰ ξαναποῦμε τὰ ἴδια παρατηρώντας καὶ πάλι τὰ ἔργα τους, πού τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τους εἶναι: ἀμάθεια, ἀκαλαισθησία, ἔλλειψη γούστου κι' αἰσθήματος, ἀποτυφλωτικὴ ἐγωπάθεια.

«Τὸ Γαλάζιο λουλούδι» τοῦ Νικολαΐδη κι' οἱ «Ἀνθρώπινες κι' ἀνθινες ζωές» πού δημοσιεύει στὰ Γράμματα, ἀξίζουν νὰ παρατηρηθοῦνε. «Τὸ Γαλάζιο λουλούδι» εἶναι τὸ πρῶτο μέρος τῆς τριλογίας «ἡ ἀποκατάσταση τῶν πάντων». Ἐπιρρασμένος ἀπὸ διαφοροῦς τεχνίτες τῆς σκέψης καὶ τοῦ λόγου: Νίτσι, Οθαίλδ, Βάγνερ, φέρνοντας ἓνα ἐπιτηθευμένο συμβολισμό, μιά λυρική τάση καὶ μιά ρεαλιστικὴ, προ-

σπαθὰ νὰ μᾶς δώσει κάτι τὸ καινούριο. Πόσο ὁμως τοῦ λείπει ἡ ἀντίληψη τοῦ ὄ-
 ραιου, καὶ πόσο χαλνὰ ἀκόμα καὶ μερικὰ ἄμορφα μέρη τοῦ ἔργου του τὸ κομένο καὶ
 ὑπὸ δῆθεν τῆς φράσης του. Δὲ θέλω νὰ φέρω καμιὰ κρίση στὸ ἔργο τοῦ ἐπίσημη
 μόνο ἀντιγράφο ἓνα μικρὸ πεζοτράγουδὸ του :

Τὸ Ρόιδι

Ἐν ἀληθινὸ θαῦμα !

Ἄνθος : ἓνα ποτῆρι ἀπὸ κοράλι γεμάτο φλόγες.

Ἰσχυρὰ καρπὸς : μιὰ θήκη ἀπὸ πολύτιμο πετρί.

Μιὰ μέρα αὐγουστιάτικη ἀνοίξε ἓνα ρόιδι μπρὸς στὰ μάτια μου καὶ φέανε τρία
 σπιρὰ στὴ χλόη, σὰ ρουμπίνια ποὺ χύνονται ἀπὸ σπασμένη θήκη.

Ἐσκυφα, τὰ μάζωξα ἓνα ἓνα, καὶ τὰ θεωροῦσα στὴν παλάμη μου.

— . . . Μὰ . . . πὼς τὸ μπορεῖ ὁ ἥλιος (ἔτσι σφιχτοδεμένη ἢ σακούλα) νὰ στα-
 λάξει μέσα της καὶ νὰ κρουσταλιάζῃ ; !»

Τὸ πετρί ὅσο κι' ἂν εἶναι πολύτιμο, πάντα θὰ συγκινήσει τὸν πετρίτῃ ἢ τὸν
 κουντουρῃ, ἢ τὸ λιμοκοντόρο ποιητῃ (!) γιὰ τὸν τεχνίτη τί μπορεῖ νὰ κάνει ; Εἶναι
 λυπηρὸ, κι' ἀληθινὸ τὸ ὅτι δὲν καταλάβαμε τὸ τί ἀποδειώκουμε. Ποιὰ ἢ ἀνάγκη νὰ
 ζητήσουμε μὲ τὴν ἀντιαισθητικὴ ἐπίδειξη νὰ προξενήσουμε ἐντύπωση, τῆ στιγμῆ
 ποὺ τὸ καθαρὸ μας αἰσθημα μπορεῖ νὰ μᾶς χρησιμεύει τελειότερα κι' εἰλικρινέστερα ;

Ἡ κριτικὴ μᾶς μένει πολὺ πίσω. Μόνο ὁ κύκλος τῶν «Γραμμάτων» κύκλος
 ἀποτελούμενος ἀπὸ μελετημένους ἀνθρώπους μᾶς ἔδωκε μερικὰ κριτικὰ δείγματα μὲ
 τὸ Βρισμιτζάκη, τὸν ἀνθρώπο τοῦ τελευταίου βιβλίου πῶχει διαβάσει, τὸν Θοράνη
 καὶ σήμερ μὲ μερικοὺς λογικοὺς τοῦλάχιστο κριτικοὺς ὅπως τὸ Βάσσα καὶ τὸν Ἡλιά-
 δη. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους μόνο ὁ Κλέων Παράσχος μπορεῖ νὰ ξεχωριστεῖ.

Τὸ νὰ ζητοῦμε ὁμως τὴ σοβαρὴ κριτικὴ σὲ ἐποχὴ ποὺ δὲν ἔχουμε νὰ δείξουμε
 κανένα σοβαρὸ ἔργο τέχνης εἶναι παράλογο. Τὴν ἐποχὴ ὅπου εἶχανε φανεῖ ἔργα δὲν
 ἔργησαν νὰ παρουσιαστοῦν οἱ Βερναρδάκηδες καὶ Ροῖδηδες, καὶ θὰ ξαναπαρουσιαστοῦν
 φτάνει νάρχισαι ἢ ἀπαιτούμενη ἐργασία.

Ἡ Πόλη δὲν ἔμεινε ἀεργή. Ἀπ' ἐναντίας ἔδειξε πὼς κρύβει ζωὴ ἀξιότερη κι'
 ἐργασία εἰλικρινέστερη, καὶ παρ' ὅλη τὴ μικρότατη χρονικὴ της ὑπόστασις παρουσι-
 ἀζει μιὰ εὐσυνείδητη ἐργασία.

Ἐργὰ δὲν ἔχουν ἐκδοθεῖ αὐτὸ ὁμως δὲν ἀποδείχνει νάρχη. Οἱ νέοι γυρεύ-
 ουνε πάντα, κι' οἱ παλιοί, νέοι κι' αὐτοὶ στὴν ἡλικία, προσπαθοῦνε γιὰ τὴν
 τελειοποίησή τους. Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κάνει νὰ ἐλπίζουμε περισσότερο εἶναι τὸ ὅτι
 οἱ καταγινομένοι διαβάζουμε, τὰ δὲ λίγα κρούσματα τῆς δημιουργικῆς μανίας, ποὺ
 δὲν μπορεῖ νὰ λείψει, ἦταν θανατηφόρα.

Ἐνα γεγονότο ποὺ δὲν πέρασε ἀπαράτηρητο, καὶ ποὺ εἶναι τὸ κριτικότερο γεγο-
 νότο τῆς τελευταίας τεχνικῆς μᾶς δημιουργίας, εἶναι ἡ ἐπίσημη παρουσίασις τοῦ
 κ. Καστανάκη στὰ γράμματα. Δὲν εἶναι τόπος ἔδω νὰ κρίνουμε τὸν ποιητῃ. Ἀνα-
 φέρνουμε ἀπλὰ τὴν παρουσίασή του, ποὺ ἀρκετὰ κλόνησε τὸ φιλολογικὸ κόσμο, γιὰ
 νὰ ξανάρτουμε σ' αὐτόν, ζητάζοντας τὸ ἔργο του ποῖναι τόσο ὑπερβολικὰ πρεστώταπα
 καὶ πολύμορφο ὅσο τὸ δυνατό τελειότερα, μὲ τὴν πεποίθησι πὼς θὰ μπορέσουμε νὰ
 δώσουμε μιὰν ἰδέα τοῦ ἔργου τοῦ ἀληθινότερου ποιητῃ μᾶς.

Grenoble 10)3)20.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΛΛΑΣ

Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΡΑΔΙΝΟΙ ΘΡΥΛΟΙ (Ποιήματα)

— ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ —

Κάθησε ὁ ποιητῃς στὴν ἄκρη τοῦ λιβάδι, μπρὸς στὸ νερὸ, καὶ κοίταζε στὸ γύ-
 ρισμα τοῦ δρόμου καὶ σόπαινε καὶ κοίταζε ποὺ στάλαζε ἡ σιγὴ καὶ στὴν ἀφωνη
 ὄρα πέρασαν : ἡ κόρη ἢ ἄρρωστη τοῦ βασιλιᾶ, ὁ καρβαλάρης ποὺ πέρασε καὶ χά-
 θηκε, ἡ φυγὴ ἢ ἀδερφή, πέρασαν κ' οἱ «τρεῖς» καὶ στάθηκαν στὸ γύρισμα τοῦ δρό-
 μου, καὶ τὰ παιδιὰ σταθήκανε καὶ τοὺς κοιτάζανε, κ' οἱ κόρες οἱ ξανθιές κ' εἶδε
 τὴν ἄλλη ζωὴ ποὺ ἀπόμαρα κλαίει καὶ εἶδε ὄλους ποὺ χάθησαν στὸ γύρισμα τοῦ
 δρόμου κ' ἡ θλίψη τοῦ ἀπαλῆ σὰν κλάμα μέσα στὴ βροχῆ— Κ' ὅσοι πέρασαν, σὰ
 βουβοὶ καὶ σὰν ξένοι, ὁ ἓνας τὸν ἄλλο γνώρισε ψυχὴ μὲ ψυχὴ : τὰ παιδιὰ κοιτάζανε
 τοὺς τρεῖς, κ' οἱ κόρες τὰ παιδιὰ, κ' οἱ δύο ποὺ κάθησαν στὸ ρυάκι εἶδαν τὰ παιδιὰ
 ποὺ παίζανε καὶ γελοῦσαν, καὶ σπάσανε ἔπειτα σὰ νὰ τὰ κατάλαβαν ὅλα. Ὅλοι
 διωθήκανε καὶ σιγὰ βουβοὶ στρίψαν τὸ γύρισμα τοῦ δρόμου πρὸς τὸ Πεπρωμένο ποὺ
 τοὺς περίμενε.—

Ὅποιος διάβασε τὸ «Φθινόπωρο» μποροῦσε νὰ προμαντέψῃ τοὺς «Βραδινούς
 Θρύλους». Ὁ καιρός, — τὸ βουβὸ αὐτὸ πρόσωπο, σὰν πεπρωμένο— ποὺ φαίνεται πίσω
 ἀπ' τὸ τζαμόφολο τῆς πόρτας μὲς στὸ «Φθινόπωρο», ξαφνικὰ, ἤρεμα, εἶναι σὰ νὰπε
 τοὺς μεσημεριώδικους θρύλους, τὸ βράδυ ὅταν θὰ φοροῦσε τὴ μαύρη του ρεντικὸτα
 γιὰ τὸ γάμο.—

Στὴν ἀρχὴ τῶν «Βραδινῶν Θρύλων» κουράζεσαι καὶ σὰ νὰ μὴ θέλγῃς νὰ προχω-
 ρήσης, γιὰτὶ σὲ σταματοῦν κάποιες «κλισιές πόρτες— χλομὰ φύλλα— Ἰσκιόι—
 χέρια σὰν κρίνα—στειχειὰ—ξωθιές—κόρες τοῦ Βασιλιᾶ— ὁ καρβαλάρης ποὺ χά-
 θηκε» ποὺ τόσο ἐξαντλήθηκαν καὶ στὴ δική μας Φιλολογία ἀκόμα:

« . . . νὰ μοιάζει ἀρματωμένους καρβαλάρηδες,
 ποὺ τὰ μεσάνυχτα περνᾶνε
 ξυπνώντας τὰ ἔρμα τὰ πλακόστρετα
 καὶ πάνε πάνε . . . »

(ΓΡΥΠΑΡΗΣ)

Ἄμα ὁμως φτάσῃς στὸ «Γύρισμα τοῦ Δρόμου» καὶ διεῖς τοὺς ἤρεμους, τοὺς μυστι-
 κοὺς συλλογισμοὺς ὅσων περνοῦν βουβοί, ποὺ στοὺς ὑποβάλλουν οἱ φτωχικὲς, οἱ τα-
 πεινὲς χειρονομίες τους, τὰ βλέμματά τους, θυμᾶσαι πρὸ σιμὰ τὸ Maeterlinck τὸ «In-
 térieur», ξαναφίθυρτζεις τὸ «Et il revenait un jour . . . », καὶ ἀνοίγεις ἄθελα τὸ «Θη-
 σαυρὸ τῶν Ταπεινῶν» γιὰ νὰ ξαναδιαβάσεις κάποιες παλιὰ σημειωμένες φράσεις,
 ἀπὸ τίς ἐποεῖς ἐξάπαντος ὁ κ. Χατζόπουλος ἀντλήσε τὸ μυστικὸ νερὸ ἀμίλητος, γιὰ
 νὰ ποτίσῃ τὰ χλομὰ λουλούδια του ποὺ ἀνθίσανε μὲ τὸ μεστὸ φεγγάρι κάποιου μεσο-
 νύχτι: «Στὴ σιωπῆ τὸ μίλημα τῶν ψυχῶν . . . » — «Οἱ προειδοποιημένοι : ἀνταμώ-
 νονται, ἀλλάζουν ἓνα βλέμμα καὶ χωρίζονται χωρὶς τίποτε νὰ ποῦν καὶ τὰ κατα-
 λαβαίνουν ὅλα χωρὶς νὰ ξέρουν τίποτα . . . » — «Εἴμαστε ἀθώρητα ὄντα ποὺ
 δὲ ζοῦνε παρὰ στὸν ἑαυτὸ τους . . . » — «Νὰ διεῖς τὸ δάκρυ, τὴ χειρονομία μιᾶς
 παρθένου, μιὰ στάλα νερὸ ποὺ πέφτει, νὰ κοῦσης μιὰν ἰδέα ποὺ περνᾶ . . . » —
 «Ὡ ! εὐγενικὰ καὶ χλομὰ ἰδανικὰ τῆς σιωπῆς καὶ τῆς σιμᾶς ! . . . »

Βέβαια γιὰ ἓναν ποὺ κουράστηκε νὰ βλέπῃ κι' αὐτὰ ἀκόμα πὼς οἱ ξένες φιλο-
 λογίες τὰ ἐκμεταλεύθηκαν, καὶ τὸ νεκταννέτσικο ἐκείνο σὺλ μὲ τὸ λεύτερο στίχο
 τὸν αἰσθητικὸ καὶ τίς ρίμες ποὺ ἐπαναλαμβάνονται γιὰ νὰ ὑποβάλλουν, καὶ τὰ
 ἀσήμαντα πράγματα ποὺ σταματοῦν ἰδιαίτερα τὸ συμβολιστῃ, καὶ τὴν ἄρρωστη μυστι-

κοπάθεια, και το χλωμό συμβολισμό του Πεπρωμένου, για κείνον που τους διαβάσει μία και δε θάχουν τη δύναμη της πρωτοτυπίας που δίνουμε στο Maeterlinck οι «Βραδινὸι Θρόνοι» του κ. Χατζόπουλου δε θά μπορούσαν να ικανοποιηθούν, να σταματήσουν. Όμως, όταν σκεφτώ πώς για μας, — πού και ματά το παρουσίασμα ενός Παλαμά ακολουθούν να μά; ναυριάζουν με τόμους δλακέρους από άταχνους και ζετσιπωμένους στίχους κοινοτοπειών — όταν σκεφτώ πώς ένας τόμος καθαρά συμβολικῶν ποιημάτων μας λείπει και σήμερα, καταλαβαίνω το τί κενό γιορίζουν οι «Βραδινὸι Θρόνοι» του κ. Χατζόπουλου. Και μ' εδχαρίστηση ξανανοίγω τόν δημοφροτοπωμένο τόμο για να ξαναδιαβάσω τὸ «Θρόν» τῶν «Δύο» που είχαν έρθει τὸ δεξιό άργά κ' είχαν καθίσει . . . και στὰ μάτια κοιτάζονται και οι δύο και σπαιάναν . . . και κοιτάζαν που στάλαζε ή σιγή . . .

Ἄπριλις 1920. Πόλη.

ΔΗΜ Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ο κ. Τυμφρηστός είναι γνωστός από χρόνια για λόγιος και συγγραφέας. Οι τόμοι του, ποιήματα, διηγήματα, κρίσεις ανεβαίνουν σ' αριθμό σεβαστό: Τελευταία μας δίνει ακόμα έναν, που χωρίζεται σε δυο μέρη. Διηγήματα της Πόλης και του Χωριού. Καλοεξετασμένος ο κ. Τυμφρηστός είναι μαζί νατουραλιστής και ποιητής. Φαίνεται πως γνωρίζει τη ζωή που περιγράφει. Πρό πάντων του χωριού και μάλιστα του χωριού του μεσόγειου. Με τη θάλασσα δεν έχει καμιά σχέση. Οι ήρωές του είναι βουκοί φουσταναλάδες. Τά χαρακτηριστικά τους τά γνωρίζει, τά οικογενειακά τους τά μελέτησε. Ξέρει πως θυμώνουν, πως δένουν, πως σκοτώνουν. Ο κ. Τυμφρηστός ζει μέσα στα παλληκάρια της Εύρωταναίας. Συλλαβαίνει θέματα δραματικά που μπορούν ν' αποταλέσουν μυθιστορήματα, όμως δεν τά ξετυλίγει ψυχολογικά και δουλεμένα. Νομίζει κανένας πως διάζεται να τελειώνει. Δέ μελετάει την εργασία του. Δουλεύει όρμέφυτα και δίχως περιτέχνηση. Τόση ποικιλία θεμάτων και υποθέσεων που διαχειρίζεται μπορούσε καλοκουταγμένη να δώσει στον κ. Τυμφρηστό σειρά μυθιστορημάτων με δράση συναρπαστική. Σ' ολοκληρη τη σειρά υπάρχουν κορυφώματα. Traits νατουραλιστικά που προδίνουν προσοχή άπάνω στη ζωή, στιγμές ποιητικές που συγκινούν. Σένολα δεν υπάρχουν. Στόν κ. Τυμφρηστό χρειάζεται μια μεγαλειότερη εξέφωση στην τέχνη, ένας συγχρονισμός περισσότερο προς την ιερνή γενική λογοτεχνική κατάσταση. Έχτιμώ την επίμονη κ' ακούραστη δουλειά του, όμως χρειάζεται ή δουλειά ν' ακολουθείται από ένα ανώτερο κοίταγμα τῶν μοτίβων. Χρειάζεται περισσότερο βάθος.

Τη γλώσσα του κ. Τυμφρηστού δεν τη βρίσκω όμαλή δημοτική κ' αυτό το λέω λάθος του, από διάση, γιατί ξέρω, έχοντας πολλές φορές μιλήσει μαζί του, πως γνωρίζει καλά τη δημοτική. Φέρνει όμως ακόμα τ' αταβιστικά σημάδια του παλιού του καθαρευουσιανισμού όπου του στοιχειώνουν ως τώρα το νοῦ.

Το δράμα του «Ο Φονιάς» δημοσιεύτηκε πριν χρόνια εδώ. Νόμιζα πως ο κ. Τυμφρηστός είχε λησμονήσει την παλιά αυτή άμαρτία. Να όμως που ξαναγεννά σαν σε παλιό έρωτα.

Ο κ. Πενόπουλος είπε γι' αυτό πως είναι έξω από την τέχνη, το ίδιο λέω κ' εγώ.

Είμαι βέβαιος πως ο κ. Τυμφρηστός έχοντας δύναμη δράσης στα έργα του, μπορεί δουλεύοντας με αγάπη και το όρος και τις λεπτομέρειες του να δώσει μαζί λυρικό και νατουραλιστικό μυθιστόρημα κ' αυτό περιμένω.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΑΠ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

— «L'œuvre poétique d' Albert Samain» είναι ο τίτλος της κριτικής μελέτης του Ferdinand Gohin που τελευταία φάνηκε. Σ' αυτήν μας δείχνονται όλα τα ξεχωριστά χρώματα της ποίησης του Samain' ήταν καιρός. Έπρεπε ν' άκουστούν μερικά σοβαρά λόγια για τόν ησυχο και γαλήνιο ποιητή τῶν βραδινῶν όνειρων.

Ο Samain είχε αιστανθεί βαθειά μέσα του τη μουσική αντίληψη της ποίησης, που ο Verlaine την είχε ύψώσει ως τη γωρημία του τέλειου. Κάτοχος της μουσικής εκδήλωσης ένεργεί επάνω μας για την προπαρασκευή της συγκίνησης' με την «υποβλητική δύναμη της μουσικής» μας παραθέτει πιότερο άοριστες ψυχικές κατηφεις, παρά ιδέες.

Για το Samain ή ποίηση έρχεται με τη μουσική ή απ' τη μουσική' ο στίχος γι' αυτόν δεν είναι παρά μια βαθύτερη εκδήλωση κάποιας άμετρης άρμονίας. Και είναι μερικοί τίτλοι ποιημάτων του, που μονάχα αυτούς βλέποντας κανείς μπορεί να αντιληφθῆ όλη την προσπάθεια που έβαζε για να επιδράση μουσικά. «Σ' αυτόν, γράφει ο Gohin, δεν έχουμε τη ρητορική άρμονία τῶν ρομαντικῶν, που ή φρόση τους γεμάτη, πλούσια και ήχηρή, στερεώνεται ρυθμικά, σύμφωνα με μια όρισμένη και καλά χαραγμένη γραμμή, ή ξεδιπλώνεται με τη δύναμη ενός ποταμού που άντιμεσα από φαρδιές άκρογιαλιές σπρώχνει τά κύματά του». Πραγματικά ή ποίηση του Samain κρατεί κάτι το πιο μυστικά άνθρωπινό, και πνέει μαζί της ή θλιβερή παρηγοριά του μυστήριου.

Ο Gohin εξηγῶ τὸ άκανόνιστο της μετρικής του Samain, και μας λέγει ότι αυτό άκριβώς δίνει στην ποίησή του εκείνη την ιδιαίτερη έπιβολή που ρυθμίζει «τ' άτέλειωτο της συγκίνησης μέσ' τ' άχανο όνειρολόγημα». Σε κάποιον κριτικό που άνησυχοῦσε για την «Ελληνίζουσα έμπνευση τῶν τελευταίων ποιημάτων του, ο ίδιος ο Samain έγραψε: « . . . Ce qu' il y a de grec dans mes vers n' est qu' apparent ; les noms de mes petits bergers, quelques appellations usuelles, et puis c' est tout. Au fond ne sont que des visions où mon âme s' est piu, et qu' à cause de leur jeunesse et de leur limpidité j' ai situées dans une Ionie idéale».

Βυθιζόμενος ως το άχανο αίσθημα της φύσης, γνωρίζει τη θρησκευτική εδλάβεια, και την μετασύρη σε μια άπώτερη μελαγχολία της όρμης του και της γαλήνης του. Είναι ο ήρεμος πιστός' δεν ξέρει τόν άπότομο ένθουσιασμό για το θείο μυστήριο. Αισθάνεται το πλησίασμα του προς την άγνότητα της άπεριόριστης αγιότητας. Είναι ο ποιητής που έχει γνωρίσει όλες τις αποκάλυψεις, αισθανόμενος όμως μονάχα την έμπνευση μιας αποκάλυψης.

Τελειώνοντας πρέπει να σημειώσουμε πως σε πολλά μέρη ο ένθουσιασμός του Gohin πνίγει την κριτική ειλικρίνεια, και πως αυτός ο ένθουσιασμός είναι βαθύτερος απ' όσο ταιριάζει για το έργο του Samain.

— Έκδόθηκε το «Fin d' oeuvre» του Rollinat προλογισμένο απ' το Gustave Geffroy. Το Rollinat τόν ξέρουμε σαν ένα τύπο όχι πολύ δυνατό αλλά ειλικρινέστατο — και την ειλικρίνειά του αυτήνα την ξαναδιαμύνουμε στις μερικές επιστολές του που είναι βαλμένες στο τέλος αυτής της έκδοσης. Είν' ο ποιητής που όταν στα 1883, χρονιά που δημοσίεψε το έργο του «les Nevroses» όλος ο τύπος του Παρισιού και όλα τά λόγια σαλόνια μιλούσαν για το ταλαντό του, στεναχωρήθηκε και άψηφώντας το δρόμιο της έπιτυχίας που του ύποδεικνυε ή γενική γνώμη, έφυγε στην έξοχή για να προετοιμάση άκέραια την εξέλιξή του στην ύγεια της σκέψης.

Οι στίχοι του «Fin d' oeuvre» παρουσιάζόμενοι ύστερα από το θάνατό του δεν κάμουν παρά να μάς δείξουν ακόμα μια ότι ξέρουμε ήδη.

— Στη σειρά της «Bibliothèque nationale de Critique» (La renaissance du livre) ο Maurice des Ombiaux δημοσιεύει μία μελέτη για τους «Premiers romanciers nationaux de Belgique». Μας παρουσιάζει τη φιλολογική ψυχή του Βελγίου απ' τον καιρό που πρωτοπαρουσιάζεται μέσα στο έργο του Charles de Coster «La légende d'Uley-spiegel» ως τον καιρό που περνώντας μέσα απ' τον αύστηρό ρεαλισμό του Lemonnier, απ' την άρρωστη μυστικοπάθεια του Rodenbach, και απ' το πνεύμα του Verhaeren και του Maeterlinck, αποκρυσταλλώνεται.

Εξετάζοντας αν υπάρχει ξεχωριστή Βελγική φιλολογία, με ιδιαίτερο χαρακτήρα εθνικό, παραδέχεται και στερεώνει τα όμορφα λόγια του Verhaeren: «Η φιλολογία μας κληρονόμησε όλα τα πλαστικά χαρίσματα των ζωγράφων μας και των γλυπτών μας: έρευνήσε στον κόσμο των μυστικοπαθών και των αγίων μας. Σήμερα μέσα σ' όλη την Εύρωπη αστραφτεί, και στη Ρωσία, στη Γερμανία, στην Ιταλία, στην Ισπανία, στην Αμερική μιμούνται τα ποιήματα και τις πρόζες που έμεις δημιουργούμε στην πατρίδα μας, σύμφωνα με το δικό μας το ιδανικό. Γι-νόμαστε, είμαστε μία φιλολογική χώρα... Δεχόμαστε ένα φως κατ' εὐθείαν και όχι πιά απ' τα πλάγια. Πέφτει απ' τον ουρανό μας, απ' τη γη μας βγαίνει, απ' τα συνήθεια μας, απ' τις χάρες μας, απ' τα ελαττώματά μας, απ' τους ήρωϊσμούς κι απ' τα όνειρα κι απ' τις σκέψεις μας. Απ' τη φύση του κι απ' την καταγωγή του είναι πλούσιο, και μ' αυτό φωτίζουμε και φλογίζουμε την ψυχή των βιβλίων μας... Ίσως μία μέρα η φιλολογία μας να παίξη τον ίδιο παγκόσμιο ρόλο της ζωγραφικής και της μουσικής μας.»

— Ο Γάλλος δραματικός, François de Curel μάς έδωκε, είναι λίγος καιρός τώρα, ένα νέο έργο: την *Ame en Folie*. Το δράμα αυτό πρέπει να προσεχτεί περισσότερο, γιατί διακρίνεται ανάμεσα σε τόσα μέτρια έργα που παίζονται και δημοσιεύονται στο Παρίσι. Το έργο βέβαια δεν είναι άριστούργημα, με την πλατιά έννοια της λέξης, ούτε πολύ πρωτότυπο· οι ιδέες που εκθέτει για το ενστικτώ, τον έρωτα, την ομοιότητά μας επάνω σ' αυτό με τα ζώα, δεν είναι νέες και τις γνωρίζουμε και στον κύκλο που τις φέρνει ο συγγραφέας, δλδ. σε μία άτμοσφαιρα άγνωστη, όποτε μένουν διανοητικές μονάχα, και ζούνε μέσα σ' έναν μυστικισμό. Η *Ame en Folie* συγκρίθηκε προς το ίφενικό έργο, από κάποιον παριζιάνο κριτικό, προσέτιοντας κιόλας πως «σιτό έξης ή γαλλική σκηνή θα μπορεί να τιμηθεί με μία φυσιογνωμία ίση στη βαθύτητα και δύναμη» του νορβηγού δραματουργού. Το έργο του de Curel, δέ φτάνει όμως στην ίφενική βαθύτητα και δύναμη. Ξεχωρίζει στο γαλλικό θέατρο, γιατί ανεβάζει στη σκηνή ένα «δράμα ιδεών» και μόνο αυτό.

Όταν διαβάσει κανείς το έργο, του μένει ή έντύπωση πως είναι άτέλειωτο· ο συγγραφέας δέ φτάνει στάποτελεσμα. Δεν όρίζει ακριβώς τη σκέψη του για να μπορέσουμε να την ξετάσουμε τελειωμένη και άκέρια. Μάς την υποβάλλει, μάλλον· λέει ο Adolphe Brisson στον *Temps* 'Αλλά, από τη στιγμή, νομίζουμε, που θέλει κανείς να γράψει ένα «δράμα ιδεών», να υποστηρίξει σ' αυτό ή να παρουσιάσει μία σκέψη, δέ θα πρέπει να δώσει στο έργο του, μία πιο όρισμένη μορφή:

— Η Nouvelle Revue Française μάς δίνει στο τελευταίο της φυλλάδιο μερικά μικρά αποσπάσματα από το τελευταίο έργο του A. Gide: «Si le grain ne meurt...» που ουσιαστικά δέ διαφέρει από τη «Symphonie pastorale» εκτός του ότι το έργο αυτό έχει για κύριο πρόσωπο τον ίδιο συγγραφέα, κι ή μεταβολή που παρατηρείται σ' όλες τις άποψεις της ζωής του άτόμου, αυτήν την φορά παρατηρείται ή αντίκειμενικά κι αυτόβουλα, παρά υποκειμενικά και ύστερα από παρατήρηση. Είναι ο διάφορος βαθμός της δύναμης της παρατήρησης και σκέψης, της βούλησης και της φαντασίας, της παραλαβής των έξωτερικών φαινομένων στην ψυχή,

που μάς δίνει την ανάπτυξη όλων των αισθημάτων, βαθμιαία, αρχίζοντας από την παιδιάτικη ηλικία.

Για το έργο αυτό δεν μπορούμε να εκτεθούμε περισσότερο, γιατί δεν τόχουμε όλο μπροστά μας. Μπορούμε μόνο να πούμε πως το είδος της συγγραφής του Gide αν και τόσο όμοιο σε κάθε του έργο, πάντα κρύβει μέσα του μια νέα μορφή, που θα δώσει μιάν όμοια συγκίνηση, προξενημένη από την παράθεση περιπτώσεων που θα έπιρεάσουνε το αίσθημα, έχοντας πάντα τη βάση τους στην ψυχική παρατήρηση.

— Η ίδια Revue μάς δίνει αποσπάσματα επίσης από ένα έργο του B. Combette: «L' Isolement». Συνεργάτης της N.R. Française είχε δώσει κάποτε ένα μεγάλο διήγημα: «L' exécution double». Το φιλολογικό του στάδιο δεν είναι μεγάλο, κι' έξω από μερικά διηγήματα σκορπισμένα σε διάφορα περιοδικά δεν έχουμε άλλο τίποτα. Πέθανε τον Οκτώβρη το 1914 αφήνοντας άτέλειωτο το τελευταίο του τούτο έργο, πουναι μία ραψωδία όλων των ένθυμύσεων πώς κρατήσει από τη ζωή του στο Congo, ζωή μελαγχολική, θλιβερή, βαθυταραγμένη από το φόβο του θανάτου πώβλεπε να τον πλησιάζει.

Με τον άτλότερο τρόπο, χωρίς καμιά επιτήδεση, λεπτολογημένα, και προσεκτικότητας μάς περιγράφει τη ζωή αυτή, προσθέτοντας σε κάθε τι που τον περιτριγυρίζει κάτι από τη δικιά του σταναχώρια, δίνοντας ένα χρώμα μιάς μελαγχολίας πλατήτερης, στις έρημικες χώρες που έπισκέφτηκε, στους τυραννισμένους ανθρώπους με τους όποιους συνέζησε. Το ύφος του, είναι αρκετά χαλαρό, εξ αιτίας της συχνής επανάληψης μερικών σημείων, που για μάς δεν έχουνε τίποτα το ένδιαφέρον, και που φαίνεται πως γι' αυτόν έχουνε μιάν ιδιαίτερη σημασία, γιατί αποτελούνε μέρος της ύπαρξής του.

— Οι Άγγλοι άρχισαν να έχουν μια πολύ ζωνρή κίνηση, από την όποια μπορεί πάντα να περιμένει κανείς ευχάριστα άποτελέσματα. Κυρίως ή σημασία που δίνεται στο έργο των νέων είναι μια τρανή άπόδειξη της έλευθερίας του Άγγλικού πνεύματος που πολύ δύσκολα προσβάλεται από άνόητες μικροσκέψεις. Από τη νέα γενιά περιμένουμε την αναγέννηση γιατί και μόνο αυτή θάναι ίκανή να τους τη δώσει, φτάνει να μην παρασυρθεί, όπως ή δική μας, από αυτοτιλοφορούμενους όδηγητές της τέχνης. Η Άγγλική λογοτεχνία έχει μείνει αρκετά πίσω τα τελευταία αυτά χρόνια, κι' ή αναγέννηση που θα μάς παρουσιάσει θάναι ίσως ζωηρότερα έκδηλημένη. Ένας από τους έπισημότερους σημερινούς αντιπρόσωπους της ποίησης είναι ο R. Aldington, κάπως νεοκλασσικός, με αρκετό όμως αίσθημα. Το τελευταίο του έργο «Images of War» (Εικόνες του Πολέμου) άποτελεί συνέχεια μπορούμε να πούμε των προηγούμενων έργων του «Images» και «Images de Desir», «Στις Εικόνες του Πολέμου», λέει ο Larbaud, ξανσβρίσκουμε την ίδια νευρώδεια και όρθή ποίηση, την ποτισμένη από τον Έλληνισμό που άποτελεί μέρος της μυθολογίας των μεγάλων Άγγλων λυρικών. Όσο κι' αν εί-αι νέα ως προς τον τόνο και τη μορφή τα ποιήματά του, μάς κάνουνε να θυμούμαστε τον Landor και το Shelley. Από τον Landor κρατά τη διαύγεια, τη συντομία και την αγάπη στην κλασσική ποίηση (έχει μεταφράσει σε σίχους τον Ά. ακρέοντα, ποιήματα από την Ανθολογία και λατινικά ποιήματα της Αναγέννησης, όπως και ο Landor άρεζε να παραφράζει τους ρωμαίους έλεγειακούς, και διάβαζε νεώτερους λατινους ποιητές, όπως τον Sautel). Άδικο όμως και μάταιο θάναι το να προσπαθήσουμε να άποδείξουμε πως ο Aldington έχει ύποσει την επίδραση του Landor: συγγενεύει στο πνεύμα και τίποτα περισσότερο. Εξ άλλου, άλλες επίδρασεις κατά το μάλλον ή ήττον άμεσές, έχουν καταγραφεί, μετά τον Landor — περνώντας από τον Swinburne και Francis Thompson — για να έτοιμάσουν τον έρχομό της σύγχρονης άγγλικής

σχολής. 'Αξιίζει όμως περισσότερο να σημειωθεί ένα χαρακτηριστικό κομμάτι του έργου του Aldington :

Περιφρόνηση

Είναι λοιπόν αλήθεια πώς οι θεοί μας άφησαν
στη δυστυχία μας
Σάν ταπεινούς και κοινούς ανθρώπους;
Δέν ήταν περ'ά ένα ψέμα
Τά γλυκά μάτια της 'Αρτεμης'
Τά λόγια του 'Ερμη' δέν ήταν παρά τεχνάσματα
Κ' οί άχτινοβολισμοί της κόμης του
'Απόλλωνα δέν ήταν παρά άπάτη.

Θλιμένοι περνάμε μιá θλιμένη γής.
Είναι κλεισμένες οί άφηλές οί θύρες'
Καμιά άπάντησθ στην προσευχή μας'
Τίποτε δέ μ'άς έχει μείνει παρά ή άδιαφορία μας.
Δέν παραπονιούμαστε για την τύχη μας'
Λέγουμε μόνο πώς είμαστε δικαιότεροι από τούς άδικους θεούς
Ποιότερο σπλαχνικοί άπ' αυτούς.

Πάντα οί 'Αγγλοι έδειξαν κάποια ιδιόκτητη ικανότητα στη μύηση στην άρχαία τέχνη, κι' άπ' αυτούς, όπως κι' από τούς Γερμανούς νοιώσαμε βαθύτερα τη με νέα ψυχή παρουσίαση της άρχαίας φαντασίας. Οί Γάλλοι περιορίστηκαν ούτωδότερα σέ άντιγραφές, γιαυτό κι' είναι πολύ λίγα ή καλύτερα δέν υπάρχουνε έργα άρχαιότροπης σύλληψης με άίσθημα νέο, δυνάμενα νά συγκριθούνε προς τίς 'Ιφιγένειες' και 'Ηλέκτρες'. Αυτό όμως δέν μπορεί νά θεωρηθεί έλάττωμα, για τη γαλλική φιλολογία, π'όχει νά μ'άς δείξει την άληθινότερη συνολική εξέλιξη του πνεύματος.

— «Les Prophètes de la Renaissance» έρχονται νά προσθέσουνε μιá ολοένα τελειότερη συμπλήρωση στο τόσο ποικιλόμορφο έργο του Schuré. Έξετάζοντας με την ίδια πάντα μέθοδο του, τίς διάφορες εποχές, μ'άς δίνει έναν πίνακα της κρυστάλλωσης της 'Ιταλίας στη Ρώμη, ταξιδιτόνιας και δίνοντας κάθε ψυχική ή πνευματική έκφραση, κάθε ζωική έκδήλωση στους μεγάλους τεχνίτες της 'Αναγέννησης.

Ο Dante μ'άς παρουσιάζει όλο το πνεύμα της πίστης, ο Leonardo da Vinci το πνεύμα της επιστήμης, ο Raphael το πνεύμα της όμορφιάς... έτσι εξηγούνται «οί μητέρες ιδέες» της 'Αναγέννησης, μυστικής και πλατωνικής στη Χριστιανική της όψη, ειδωλολάτρισσας κι' αισθαντικής στην όψη της την 'Ελληνική.

«Ο Schuré παρατηρεί μιάν επικρύωση της θεωρίας του της ιεραρχίας των τριών κόσμων, που σημαίνει την κυριαρχία του σώματος από την ψυχή, του πνεύματος στην όλη, του άόρατου στο όρατό. Γι' αυτόν, κάθε άνθρωπος, κάθε λαός, κάθε αιώνας που δέν έπιτυχαίνει μιάν ίσορροπία και μιάν άρμονία των τριών κόσμων είναι υποκείμενος άλλοτε στην άταξία και την άναρχία, κι' άλλοτε σέ μιá θλιβερή μειριότητα. Από το XVI αιώνα ως σήμερα, ή άρμονία αυτή έχει βαθειά ταραχτεί, γιατί ή άφάνταστη εργασία της επιστήμης, που ενδιαφέρεται κύρια για τον όρατό κόσμο, έρριξε την ανθρωπότητα, σέ μιá βαρβαρότητα νέου είδους: τον πνευματικό ύλισμό. 'Η άίσθηση της φύσης διαθράφηκε' ή άίσθηση της ψυχής εξαφανίστηκε' ή άίσθηση του θείου έχει σβύσει σχεδόν, ούτως ώστε δέν μένει τίποτ' άλλο από τούς τρεις κόσμους νά διεί ό άνθρωπος παρά ό υλικός κόσμος.

«Νά γιατί το άτομο, παραγμένο, έχασε την όδηγία του, οί κοινωνικές έξου-

σίες την υπόληψή τους, ή επιστήμη κι ή τέχνη την έμπνευσή της. 'Απ' αυτό, το πνευματικό χάος κι ή ήθικη άναρχία που μέσα της άγωνιζούμαστε».

Αυτές είναι οί γενικέ; ιδέε; που κλείνει το νέο τουτο έργο. 'Ιδέε; που ξετάζονται πολύ περισσότερο από καθαρά πνευματική άποψη και κυρίως ποιητική, παρά από επιστημονική, που για μόνο προΐόν θάχει, σέ μιá τέτοια περίπτωση, την εκστόμηση άπειράριθμων φλυαριών που σκοτίζουν το πνεύμα, δίχως νά του δίνουν καμιά όφέλεια. 'Ισως νά ξανάρτουμε σ' αυτό το έργο, όταν θά μιλήσουμε πλατύτερα για μερικά παρόμοια έργα, που ξετυλίζονται γύρω σέ άλλες άποψεις, όπως τα «Monde des Images» και «Hétéro» του L. Daudet και τα «Héros» του Catulle. Για την όρα περιοριζόμαστε μόνο αναφέροντάς τα.

— «Le Poète Rustique» του Francis Jammes.

«Rustique» έχει σ' αυτό το έργο σημασία όνόματος κι όχι άπλου επίθετου, όνόματος που μοιάζει πολύ με τον Jammes, όπου ο ίδιος μ'άς διηγείται τα έπισόδια της χωριατικής του ζωής. Πόση εύχάριστη και ήρεμη ζωή, άρμονική και γλυκειά, περνά ο ποιητής κοντά στη Φύση. Ένας άλλος επίσης συγγραφέας που δέν ήταν όμως ποιητής μ'άς είχε δώσει όμοιες σημειώσεις, επειδή είχε κι αυτός καταλάβει πώς ή συγγραφή ενός βιβλίου άπαιτεί την παρατήρηση στο έγώ και στα γύρω του έγώ. Δέν είναι το έργο αυτό το μόνο της ίδιας μορφής. Ο Jammes παντού μ'άς έδωσε άφορμή νά θαυμάσουμε την λεπτή του αισθαντικότητα, την έγáπη του, την πίστη του. Σ' αυτό το έργο μ'άς τή δείχνει σ' ένα άπλοϊκό περιβάλλο, μακριά από τη Μεγαλούπολη, χωρίς νά σταναχωριέται από την άπλοϊκότητα του, και χωρίς νά έπιρεάσει την ιδέα της τέχνης του άπ' αυτό, παρά κλείνοντάς το σ' αυτή.

— Το «roman d'aventures» ολοένα πέρνει μεγαλύτερες διάστάσεις, και βρισκόμαστε μπρός σ' ένα άρκετά περίεργο φαινόμενο: στην έπαναστροφή προς την άπλοϊκή εποχή της συγγραφής του Ροβινσώνα. Άλλος με περισσότερη νεοτροπική δύναμη κι άλλος με την πιό παλαιική ικανότητα, προσπαθά νά μ'άς δώσει κάτι δέθεν καινούριο. Πολύ μονόχρωμες και μονότονες σπίθες που ή λάμψη τους χάνεται προτού σβύσουν ολοτέλα. Διατεινούνται ότι διαιστανθήκανε την κρίση του μυθιστορήματος των ήθων και προσφερόθηκαν νά δώσουνε στο κοινό το παραταγισμένο από ψυχολογία, το υγιεινό και τονωτικό φάρμακο του περιπετειώδικου μυθιστορήματος. Άπατημένη διαίσθηση ως προς τον τρόπο της άντικατάστασης. 'Ας μ'άς έπιτρέψουνε νά ίσχυρίζουμε πώς δέ νοιώσανε την ψυχή του αιώνα τους, και πώς ή έπιθυμία τους δέ θά μπορέσει ποτέ της νά ίκανοποιηθεί.

Έναν τίπο έποφερωτότερο «roman d'aventures» μ'άς έδωσε ο Pierre Mac-Orlan. «Έναντια προς πολλούς άλλους, που άρχισαν από στίχους συμβολιστικούς για νά καταλήξουνε στην έπιφυλίδα, το τάλκντό του κι ή φαντασία του ως μυθιστοριογράφου, πήραν λίγο κατ' όλίγο ένα ύφος φιλολογικό». Τα τελευταία του έργα «Chant de l'Equirage» και «Poissons morts» διαφέρουνε σημαντικά από τα έργα του Benoit. Άποφεύγοντας κάθε άτομικό σχόλιο, δημοσιεύουμε σέ μετάφραση τίς λίγες τούτες γραμμές του Allard που χαρακτηρίζουνε τίς κυριότερες διαφορές: «'Η φαντασία του Mac-Orlan είναι καθαρά λυρική. Δέ σπαταλιέται στο νά ύφαινει πολύπλοκες ραδιουργίες ή σπάνιες περιπτώσεις όπου θριαμβεύει ή φοβιτισάρα φαντασία του Benoit. Ένα άπλο φάδι, μιá άπλή σκευωρία, λιγάριθμες περιπέτειες που, όταν τίς παρατηρήσει κανείς από κοντά, δέν έχουν τίποτα το άπρόοπτο' και όμως ή περιπετειώδεια άτμόσφαιρα βαφτίζει τίς ιστορίες που διηγείται μ' ένα τόσο περίεργο accent. Στά μυθιστορήματά του άκόμα κι' οί πιό άλλόκοτες και πιό όμαλές φυσιογνωμίες και τοποθεσίες έχουνε μιá παράξενη και μυστηριώδεια ποίηση... Οί φίλοι του που γνωρίζουνε το νέο του ανέκδοτο μυθιστόρημα «L' Etoile Maturée» διαβεβαιώνουνε πώς βρισκόμαστε στην παρουσίαση κάποιου νέου Kipling.

Δὲ συμριζοῦμαστε τῇ μεγάλῃ τους χαρᾷ, γιατί ἀκόμη καὶ στὴν παρουσίασιν ἐνὸς Kipling δὲ βλέπουμε τὴν ἀληθινὴ ἐκμυστήρευση τῆς ποιητικῆς ψυχῆς τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Στὴν ἱστορία τῆς γαλλικῆς φιλολογίας ἕνας γάλλος Kipling μπορεῖ νὰ ἔχει κάποια σημασία συμπληρωματικὴ. Στὴν ἱστορία ὁμοίως τῆς νεώτερης τέχνης ὁ νεώτερος αὐτὸς Kipling θὰ περάσει ἀπαρατήρητος.

— Γῆρο στὸ μυθιστόρημα καὶ κυρίως στὴν ποίηση μποροῦμε νὰ ποῦμε πως ζωὴ ἀυξάνει. Βέβαια ἀκόμα τίποτε τὸ ὁρισμένον δὲ μᾶς ἔχει φανεῖ γιὰ νὰ ἐκφύρουμε μιὰ ὁριστικὴ γνώμη, γιὰ τὸ δρόμον που πέρνουνε τὰ δύο αὐτὰ κυριώτερὰ εἶδη τῆς τέχνης, ὅσο ὁμοίως σκοταδερά κι' ἂν εἶναι ἀκόμα τὰ προσηνύματα πάντα τὰ ἔργα πῶχον παρουσιαστέι στὴν τελευταία διμηνία ἔχουνε διαφορὰ ἀπ' ἄλλη ἀπ' ὅ,τι μᾶς παρουσιάζονταν σὲ ὄχι πῶς πολὺ μακρυνότερο διάστημα.

Γιὰ τὰ κυριώτερα ἔργα πῶχον παρουσιαστέι ἀπὸ τὸν καινούριον χρόνον κ' ἔδω στὴν κριτικὴν ποίηση, καὶ μυθιστόρημα, θὰ μιλήσουμε πλατιότερα στὸ ἐρχόμενον φυλλάδιον, δίνοντας μιὰ ἀρκετὰ καθαρὴ ἐκθεσὴ τῆς ἐξέλιξης τῶν εἰδῶν αὐτῶν στὸ λιγότερον τοῦτο διάστημα, γιατί τὴ θεωροῦμε σὰ μιὰ σημαντικὴ πρόοδος στὴν ἀποναρκωμένη πνευματικὴ κίνησιν.

ΤΥΠΟΓΡ. ΛΑΘΗ ΤΟΥ V ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ

Στὴ σελ.	1	(στίχ. 23)	ὀμιλίαις ἀντι	ὀμηλίαις.
»	2	(στίχ. 2)	ἀλόγιστα »	ἀλόγαστα.
»	3	(στίχ. 6)	χλεύη »	χλευή.
»	3	(στίχ. 16)	ἰπνιάς »	ἰπνιας.
»	4	(στίχ. 5)	ἀγίνωτο »	ἀγίνητο.
»	4	(στίχ. 28)	ὀκνοθυμίσει »	ὀκνοθυμίζει.
»	7	(στίχ. 35)	λόφο »	λόγο.
»	7	(στίχ. 37)	γέρικες »	γέρκες.
»	11	(στίχ. 17)	λαγγεῖσαν »	λαγγεΐσαν.
»	12	(στίχ. 2)	ξενήτεμα »	ξενίτεμα.

